

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Iris Asuküla

TAHTLUSE KAJASTAMINE SÜÜDISTUSAKTIDES JA KOHTUOTSUSTES

Magistritöö

Juhendaja
prof. Jaan Ginter

Tartu
2021

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Tahtluse mõiste ja selle sisustamine erialakirjanduses ja kohtupraktikas	7
1.1. Tahtluse mõiste õigusterminoloogiline kujunemislugu.....	7
1.2. Tahtlus erialakirjanduses ja kohtupraktikas.....	8
1.3. Tahtluse vormid.....	11
1.3.1. Kavatasetus	11
1.3.2. Otsene tahtlus	12
1.3.3. Kaudne tahtlus.....	13
1.4. Tahtliku käitumise piiritlemine ettevaatamatust käitumisest.....	15
2. Süüdistusakt	18
2.1. Süüdistusakti olemus, funktsioonid ja struktuur.....	18
2.1.1. Olemus, funktsioonid	18
2.1.2. Struktuur, sh tõendite loetelu.....	19
2.1.3. Süüdistuse sisu (KrMS § 154 lg 3 p 2).....	21
2.1.4. Subjektiivse koosseisu kajastamine süüdistusaktis	24
2.2. Süüdistusaktide analüüs.....	26
2.2.1. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 16284000211	27
2.2.2. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 17284000313	30
2.2.3. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 18284000524	32
2.2.4. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 14250101790	34
3. Subjektiivsete tunnuste kajastamine kohtuotsustes	37
3.1. Kohtu siseveendumus ning selle õiguslik kontrollitavus.....	37
3.2. Tõendite hindamise etapid.....	39
3.3. Kohtuotsuste analüüs.....	42
3.3.1. Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja 05.03.2020. a otsus nr 1-19-8866	43
3.3.2. Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 15.07.2020. a otsus nr 1-20-2365.....	46
3.3.3. Tartu Maakohtu Võru kohtumaja 14.12.2020. a otsus nr 1-20-2200	48
3.3.4. Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 09.09.2020. a otsus nr 1-20-4883.....	49
3.3.5. Ringkonnakohtu seisukohad süüdistusakti prokuratuurile tagasisaatmise kohta	51
Kokkuvõte.....	55
<i>Abstract</i>	60
Kasutatud kirjandus	65
Kasutatud kohtupraktika	67
Kasutatud õigusaktid.....	69

Sissejuhatus

Kriminaalkoodeksi¹ § 8 lg 1 sätestas, et tahtlus on otsene või kaudne. Karistusõiguse reformiga aastal 2001, mille käigus asendati klassikaline süüteomõiste finalistlikuga, muudeti Saksa karistusõiguse eeskujul ka tahtluse liike – nõukogude kriminaalõiguses väljatöötatud kaheliigiline tahtlus asendati kolmeliigilise tahtlusega. Saksa karistusõigusteaduses seevastu töötati tahtluse kolmeliigiline mudel välja XIX sajandi tahtluse olemuse teooriate – ettekujutusteooria ja tahteteooria – alusel, millest esimene käsitles tahtluse olulise tunnusena intellektuaalset elementi ja teine voluntatiivset elementi.² Finalistliku süüteomõiste järgi ei ole tegu taandatav üksnes väliselt ilmnevatele tunnustele, vaid teos sisaldub ka antitsipatsioon ehk tegija mõtteline ettejäudmine. Tegu ei saa taandada üksnes välisele mootorikale, vaid igal oma teo hetkel tegutseb tegija lõppeesmärgi poolt ettemääratult ehk finalistlikult.³

Ka nõukogude kriminaalõiguse kohaselt ei olnud süüteomõiste ja sealhulgas ka küsimus teo subjektiivse külje paiknemisest ja olemusest midagi konstantset. Ühiskonnas ja õigusteadlaste hulgas toimus pidev arutelu kuriteo ühiskonnaohtlikkuse üle. Nõukogude õigusteadlane A. N. Trainin oli seisukohal, et ühiskonnaohtlikkus on midagi, mis iseloomustab kuritegu tervikuna ning ühiskonnaohtlikkust ei saa taandada mõnele üksikule kuriteokoosseisu elemendile. Selliste väljaütlemiste pinnalt oli nõukogude karistusõigusesse aga tekkimas hinnanguline ehk normatiivne süüteomõiste, mis oli toleaegete ideoloogiliste kaalutluste tõttu välistatud ning mille kujunemisprotsessi sekkus Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei keskkomitee.⁴

Endine Tartu Ülikooli professor ja tuntud õigusteadlane Ilmar Rebane leidis, et nõukogude kriminaalõiguse järgi oli kuritegu konkreetne käitumisakt – tegu või tegevusetus. Sellest aga ei saa järeldada, et teol puudub subjektiivne külg. Tegu on inimese tahte väljendus, mis eeldab tema teadvuses teatavaid eesmärke ja motiive, mis suunavad tema tahet ja ajendavad teda tegutsema – seega on tegu teo objektiivse ja subjektiivse külje ühtsus.⁵ Kriminaalkoodeksi kohaselt oli tahtlus oma teo ühiskonnaohtlikust iseloomust arusaamine, selle teo ühiskonnaohtlike tagajärgede ettenägemine ja nende tagajärgede soovimine või saabumise

¹ Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.

² P. Pikamäe. Kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus – kolmeliigiline tahtlus karistusseadustikus – Juridica 2001/VII, lk 456 - 457.

³ J. Sootak. Karistusõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Juura 2003, lk 86.

⁴ J. Sootak (viide 3), lk 114-115.

⁵ I. Rebane. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa I osa: õpetus kuriteost. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool 1975, lk 51.

teadlik möönmine. Tahtluseks seejuures oli nõutav objektiivse külje koosseisuliste väliste faktiliste tunnuste ettenägemine ja teo ühiskonnaohtlikust iseloomust arusaamine.⁶ Üldjuhul väljendus kuriteo ühiskonnaohtlikkus teo objektiivse külje tasandil, kuid kuriteo ettevalmistamise ja katse staadiumis⁷ võis teo ühiskonnaohtlikkuse (vähemalt abstraktse ohu) tingida eesmärgi või tahtluse objektiivselt tähenduselt ohtlik sisu seoses selle sisu realiseerimisele asumisega. Nii-öelda sisemine, väliselt realiseerimata psüühiline tegevus ei moodustanud ka nõukogude kriminaalõiguse järgi kuritegu.⁸

Kolmeastmeline deliktistruktuur, millest lähtub kehtiv karistusseadustik, seab karistusõigusliku küsimuse lahendamise meetodikale kindlad nõuded. Riigikohus⁹ on juba karistusseadustiku algusaastatel rõhutanud, et: *“isiku käitumises karistatava teo olemasolu või puudumise kontrollimisel tuleb alustada süüteo koosseisust, seejuures lõpuleviidud delikti korral süüteo koosseisu objektiivselt küljest. Kui ühel kontrollitasandil tuvastatakse mõne tunnuse puudumine, puudub alus siirduda järgmisele kontrollitasandile.”* Seejuures on oluline, et kohtuotsusest oleks jälgitav kohtu arutluskäik süüdistatava teo vastavuse kohta karistusseadustikus sätestatud deliktistruktuuri elementidele (sh subjektiivne koosseis), arvestades sealjuures konkreetse delikti spetsiifikat.

Riigikohtu eeltoodud seisukoht on loomulikult ideaal, mis teatud konkreetsete kaasuste puhul ei pruugi realiseeruda. Sealhulgas ilmnes kohtuotsuste analüüsimisel mitmel juhul, et kohtuotsustes subjektiivse koosseisu kajastamise probleemidele eelnes süüdistusaktides subjektiivse koosseisu kajastamise puudulikkus. Riigikohus on 28.05.2020. a otsuses leidnud, et süüdistusakt peab olema keeleliselt korrektne, loogiliselt struktureeritud ja ülevaatlik, sisaldades kõiki faktilisi asjaolusid, mis on eelduseks isiku süüditunnistamisele.¹⁰ Süüdistuses tuleb asjakohaselt välja tuua isikule süüksarvatava kuriteo koosseisu igale objektiivsele ja subjektiivsele tunnusele vastavad faktilised asjaolud. Juhul, kui süüdistus on koostatud puudulikult, ei ole kohtul võimalik süüdistuses nimetatud vastutuse eeldusi isikule omistada.¹¹ Kriminaalmenetluse seadustiku § 268 lg 5 ls 2 kohaselt ei või kohus otsust tehes tugineda faktilisele asjaolule, mida ei ole menetluses arutatud. Juhul, kui prokurör on

⁶ H. Kadari, E. Raal, I. Rebane. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1963, lk 184.

⁷ Ka teatud tegude puhul, mis tänapäeval on kriminaliseeritud (näiteks asja omavoliline kasutamine), on leitud, et teo objektiivne külg ei olnud ühiskonnaohtlik.

⁸ H. Kadari, E. Raal, I. Rebane (viide 6), lk 168.

⁹ RKKKo 3-1-1-136-05, p 8.

¹⁰ RKKKo 1-16-4665, p 10.

¹¹ RKKKo 1-17-1327, p 13.

süüdistuses esitanud faktilised asjaolud puudulikult (ega ole KrMS § 268 lg 2 alusel süüdistust muutnud ega täiendanud), puudub kohtul võimalus teha kuriteokoosseisu objektiivsete ja subjektiivsete asjaolude kohta järeldusi.

Eeltoodud hiljutiste Riigikohtu lahendite pinnalt võib teha järelduse, et subjektiivse koosseisu (eelkõige tahtluse) avamine ja kajastamine nii süüdistusaktides kui ka kohtuotsustes on aktuaalne (problemaatiline) teema, mille kitsaskohtade analüüsimine on otstarbekas. Eelkõige on kuriteo subjektiivse külje analüüsimine oluline n-ö piirsituatsioonides, kus faktiliste asjaolude ja tõendite pinnalt on tekkinud kahtlusi, kas isik vastutab tahtlikult toime pandud kuriteo eest või ettevaatamatusest toime pandud kuriteo eest (kui KarS näeb ette karistuse ettevaatamatu teo eest).

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on avada tahtluse mõiste (sh mõiste õigusterminoloogiline kujunemine), selgitada välja tahtluse kajastamisel esinevad probleemid ning võimalused taolisi probleeme vältida ning analüüsida süüdistusakte ning Eesti kohtupraktikat – kuidas toimub kohtuniku siseveendumuse kujunemine subjektiivsete tunnuste osas.

Magistritöös otsib autor vastuseid järgmistele uurimisprobleemidele:

- kuidas sisustatakse tahtlust erialakirjanduses ja kohtupraktikas?
- milline on korrektne süüdistusakt ning kuidas peaks süüdistusaktis olema kajastatud “süüdistuse sisu” (KrMS § 154 lg 3 p 2)?
- milline on Lõuna ja Lääne Ringkonnaprokuratuuri praktika süüdistusaktide koostamisel ning kuidas on süüdistusaktides kajastatud kuriteo subjektiivne külg?
- kas kohtupraktikas on tahtlust eeldavate kuritegude puhul analüüsitud tahtlust objektiivse koosseisu asjaolude suhtes, mis tahtlust eeldavad?
- kas kohtuotsustes toodud asjaolude ja tõendite pinnalt on võimalik teha järeldusi tahtluse kohta ning jälgida kohtuniku siseveendumuse kujunemist (subjektiivsete tunnuste osas)?

Magistritöö esimese peatüki moodustab tahtluse mõiste avanemine. Sealhulgas käsitletakse tahtluse sisustamist nii Eesti kohtupraktikas kui ka erialakirjanduses ning tahtluse mõiste õigusterminoloogilist kujunemist. Samuti analüüsitakse erinevaid tahtluse ja ettevaatamatuse eristamise teooriaid ning vastavat Eesti kohtupraktikat.

Magistritöö teises peatükis keskendub autor süüdistusakti olemusele, süüdistusaktile menetlusseadustikust tulenevatele nõuetele ning nende nõuete täpsustavale avamisele ja analüüsile. Lisaks analüüsitakse Lõuna ja Lääne Ringkonnaprokuratuuri valitud süüdistusakte ajavahemikust 2014-2019, lähtudes eelkõige eesmärgist süüdistusaktis toodud faktiliste asjaolude (süüdistuse sisu) ja tõendite pinnalt järelduste tegemisele subjektiivse koosseisu täidetuse osas.

Magistritöö kolmandas peatükis analüüsib autor Eesti kohtupraktikast tõusetuvaid probleeme kuriteo objektiivse koosseisu asjaolude suhtes tahtluse tuvastamisega, keskendudes eelkõige maakohtute praktikale. Sealhulgas toob autor välja mõningaid piirsituatsioone, kus kohtuotsuses faktiliste asjaolude ja tõendite pinnalt võib tekkida kahtlusi, kas isik vastutab tahtlikult toime pandud kuriteo eest või ettevaatamatusest toime pandud kuriteo eest. Lõpetuseks toob magistritöö autor välja ka ringkonnakohtute praktikat prokuröri poolt esitatud kaebuste suhtes, mille sisuks on maakohtute poolt süüdistusaktide tagasisaatmine prokuratuurile.

Magistritöö kirjutamisel on autor kasutanud kvalitatiivset uurimismeetodit, keskendudes Eesti kohtupraktikale. Meetodit kasutades on autor koostanud süvaanalüüsi süüdistusaktidest ja kohtupraktikast, proovides välja selgitada mh Riigikohtu poolt antud hinnanguid süüdistusaktide kitsaskohtade osas. Kvalitatiivse uurimise jaoks on andmeid kogutud eelkõige dokumendianalüüsi teel. Vähesel määral on autor magistritöös kasutanud ka ajaloolist uurimismeetodit – seda eelkõige tahtluse mõiste kujunemislöö kirjeldamisel.

1. Tahtluse mõiste ja selle sisustamine erialakirjanduses ja kohtupraktikas

1.1. Tahtluse mõiste õigusterminoloogiline kujunemislugu

Eesti õigusterminoloogia kujunemist uuriti põhjalikult alles aastatel 1920-1940, mil õiguskeele arengus toimus elavnemine ning seaduste sisulise külje kõrval hakati üha enam tähelepanu pöörama nende vormile ja keelelisele korrektsusele.¹² Õiguskeel on oskuskeel, mille erivahendiks on tema sõnavara spetsiifiline osa ehk terminid. Oskuskeel on seega, võrreldes üldkeelega, täpsem, oskuskeele lihtsus peegeldub tema täpsuses.¹³ Seejuures tuleb täpne olla ka karistusõiguslike terminite kasutamisega ning sisustamisega nii seadusandlikul tasandil kui ka kohtupraktikas.

Vabadussõja (1918-1920) tagajärjel loodud iseseisva Eesti Vabariigi seadused ei tekkinud tühjale kohale, vaid nende loomisel võeti suuresti eeskujuks vene- või saksakeelsed seadused. Vaja oli leida võõrkeelsete seaduste terminitele eestikeelsed vasted. Eesti karistusõiguse terminoloogia areng on seega seotud võõrkeelsete karistusseaduste eestindamisega.¹⁴ 1920. aastal moodustatud Tartu Õigusteadlaste Seltsi oskussõnade komisjon, mille etteotsa kuulus eesti jurist Karl Ferdinand Karlson, analüüsis algselt nuhtlusseadustikus sisalduvaid oskussõnu ning analüüsi tulemusena tuletati venekeelsete terminite tõlkest uudistuletisi ja tunnistati osa kasutusel olnud termineid keeleliselt ebaloogilisteks ja sisult vääraks.¹⁵ Komisjon avaldas töötappide tulemusi ajalehe “Õigus” numbrites, kusjuures esimeses numbris¹⁶ avaldati nuhtlusseadustiku oskussõnad, kus *умысль* vastsenä leiti olevat *tahtvus* ja *taht*. Õiguskeele hilisemas arengus termin *tahtvus* siiski ei juurdunud¹⁷, ning neliteist aastat hiljem ilmunud komisjoni tööd kokkuvõtvas “Õigusteaduse sõnastikus”¹⁸ sisaldus juba termin *tahtlus*.

Tänapäeval mõistetakse terminit *tahtlus* kui juriidilisse erialakeelde (oskuskeelde) kuuluvat sõna, millel “Eesti õigekeelsussõnaraamatu”¹⁹ andmetel üldkeeleline tähendus puudub.

¹² A. Vettik, R. Kull. Tagasivaade Eesti õigussõnavara kujunemisloole (1920-1940). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts 2002, lk 10.

¹³ R. Narits. Eesti õiguskord ja väärtusjurisprudents – *Juridica* 1998/I, lk 2-6.

¹⁴ P. Pikamäe. Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupäraste asjaolude teadmine. TÜ õigusteaduskond 2006, lk 9. Kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/676/pikamae.pdf> (05.09.2020).

¹⁵ A. Vettik, R. Kull (viide 12), lk 12-13.

¹⁶ F. Karlson. Õigusteaduse oskussõnad. *Õigus* 1920/1, lk 6 jj.

¹⁷ P. Pikamäe (viide 14), lk 11.

¹⁸ F. Karlson, J. V. Veski. Õigusteaduse sõnastik. Tartu 1934.

¹⁹ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2018. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/qs2018/index.cgi?C03=1&Q=tahtlus> (07.09.2020).

1.2. Tahtlus erialakirjanduses ja kohtupraktikas

Süüteo koosseisus sisalduv keelatud ja karistatava teo kirjeldus moodustab tegu kirjeldavate tunnuste kogumi ning süüteo koosseisu sisu määratlemisel tuleb mõistagi eristada koosseisude liike – tunnuseid, mis kirjeldavad tegu objektiivselt ja subjektiivselt.²⁰ Karistusseadustiku²¹ § 12 lg 3 kohaselt on süüteo koosseisu subjektiivsed tunnused tahtlus või ettevaatamatus.²² Seaduses võib olla ette nähtud ka motiiv, eesmärk või muu süüteo koosseisu subjektiivne tunnus. Karistusseadustiku § 16 esitab erinevalt mitmetest teistest Euroopa karistusõiguslikest kodifikatsioonidest tahtluse erinevate vormide – kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus – legaaldefiniitsiooni. Karistusseadustiku üldosa eelnõu autorid on tahtluse kolme vormi eristamist põhjendanud eelkõige teo ebaõigsuse määra kindlakstegemise vajadusega ning seadustehnilise funktsiooni täitmise vajadusega (kõik kolm tahtluse vormi täidavad KarS § 15 lg 1 regulatsiooni).²³ Siiski võib tahtluse erinevate vormide eristamine tõstatada probleeme kohtumenetluse staadiumis – kuidas tõendada kohtulikus arutamises tahtluse erinevaid vorme. Karistusseadustiku üldosa eelnõu autorid leidsid, et tahtluse vormide diferentseerimine ei põhjusta probleeme, kuna isiku käitumise välise asjaolude pinnal on võimalik otsustada tema psüühilise suhtumise üle. Siiski ei lahenda eeltoodud käsitlus probleemi, mille kohaselt on süüdistatava käitumisele kuriteo toimepanemise hetkel võimalik anda üksnes *ex post* hinnang, mis tähendab seda, et isiku käitumise väliseid asjaolusid ei pruugi tagantjärele hinnates olla võimalik täiel määral tuvastada ning seetõttu ei ole võimalik tuvastada ka isiku tahtluse konkreetset vormi. Eelnõu autorid leidsid siiski, et juhul, kui kohtunikul ei ole asja arutamise käigust võimalik teha subjektiivse kindlusega järeldusi, siis kehtib *in dubio pro reo* põhimõte.²⁴

Karusseadustikus tahtluse erinevate vormide legaaldefiniitsioonide sätestamine tugines osaliselt Erich Samsoni arvamusele Eesti karistusseadustiku üldosa eelnõust. Nimelt leidis Erich Samson, et seadusandja võib hoiduda üksikasjalikust regulatsioonist, kui riigis on olemas pikaajaline traditsioon õigusemõistmisest ja kriminaalõigusteadusest. Kui mõelda näiteks Saksamaale või Prantsusmaale, siis nendes riikides on olemas ligikaudu 200-aastane kriminaalõigusteaduslik traditsioon ja kohtupraktika ning seetõttu on nende riikide

²⁰ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 228.

²¹ Karistusseadustik. RT I, 10.07.2020, 18.

²² Ettevaatamatuse vormid on kergemeelsus ja hooletus (KarS § 18 lg 1).

²³ M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 1999, lk 37.

²⁴ M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak (viide 23), lk 41.

seadusandlikel organitel võimalik piirduda üksnes tagasihoidlike formuleeringutega.²⁵ Eestis aga (iseegi eelmise sajandi iseseisvusaegadel) puudus kuni tänapäevase karistusseadustiku vastuvõtmiseni igasugune Eestile omane kriminaalõigusteadus. Ka karistusseadustikus sisalduvad tahtluse vormid on suuresti üle võetud Saksa õigusest, kuna karistusseadustikus nimetatud tahtluse vormid osutavad vähemalt teatud sarnasusele Saksamaal tuntud dogmaatilise vaheteoga *dolus directus* I (kavatsetus), *dolus directus* II (kindel teadmine) ning *dolus eventualis*’ega (nõusolek tagajärjega, hoolimata tagajärje saabumise võimalikkusest).²⁶ Saksa karistusseadustik²⁷ (StGB) sisaldab seejuures vaid ühte tahtlust käsitlevat sätet – paragrahvi 15, mis sätestab, et tegu on karistatav ainult siis, kui ta on toime pandud tahtlikult. Erandiks on juhud, kui eriosas on selle teo ettevaatamatu toimepanemine sõnaselgelt karistatavaks kuulutatud. Teo toimepanija tahte ja arusaama eri vormid tulenevad Saksa karistusõiguses väljakujunenud õigusdogmaatikast.

*“Teo subjektiivne külg näitab, kas ja mil viisil on isiku poolt toimepandud teo subjektiivsed asjaolud tema sisemaailmaga seotud ja seega talle ka subjektiivselt omistatavad.”*²⁸

Kehtiva karistusseadustiku kohaselt nõutakse toimepanijat iseloomustavate subjektiivsete tunnuste arvestamist eeskätt süüteo koosseisu tasandil, kusjuures süüdlase suhtumine oma käitumisse ei määra ära mitte üksnes tema süü suurust, vaid juba teo ebaõiguse.²⁹ Giesseni ülikooli professor Kristian Kühl leiab, et karistusõiguslikku tähtsust omavat ebaõigust ei ole võimalik piisavalt kirjeldada ilma käitumise subjektiivse küljeta – näiteks kiremõrva ja ettevaatamatu tapmise erinevus seisneb erineva kaaluga ebaõiguses, mis tuleb välja üksnes subjektiivses koosseisus. *“Tahtliku tapmise suuremat ebaõigust põhjendatakse argumendiga, et karistusõiguslikult sanktsioneeritud normi rikutakse jämedamalt, kui tegija ründab kaitstavat õigushüve teadlikult ja tahtlikult, kui siis, kui ta seda kogemata kahjustab.”*³⁰ Lisaks on teo ebaõiguse aste, mis tuvastatakse subjektiivse koosseisu tasandil, üheks oluliseks aluseks karistust kergendavate (KarS § 57) ja raskendavate (KarS § 58) asjaolude kõrval süü suuruse määratlemisel. Süü suurust mõjutatavate asjaoludena on kohtud välja toonud ka näiteks

²⁵ E. Samson. Eesti karistusseadustiku üldosa eelnõust – Juridica 1998/II, lk 60.

²⁶ W. Gropp. Subjektiivne teokoosseis, süü ja vastutuse subjektiivsed alused – Juridica 2004/III, lk 180.

²⁷ Strafgesetzbuch (StGB); German Criminal Code. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html (01.12.2020).

²⁸ J. Sootak (viide 20), lk 275.

²⁹ J. Sootak (viide 20), lk 276.

³⁰ K. Kühl. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2002, lk 43.

süüdistatava käitumise pärast kuritegu³¹, kuriteo ohtlikkuse³² ja kuriteoga rünnatud õigushüve tähtsuse³³.

Isiku käitumise subjektiivsele küljele antav hinnang tuleb lahendada tahtluse intellektuaalse ja voluntatiivse külje eristamise kaudu. Subjektiivse külje tuvastamisel on seejuures abipakkuvateks kriteeriumiteks lisaks käitumisele teo toimepanemise hetkel ka isiku teoelne- ja järgne käitumine. Süüdistuse ajalistest piiridest väljapoole jäävad käitumisaktid ei saa küll sisustada süüdistust, kuid sellel võib olla tähendus süüdistuse tõendatuse hindamise seisukohalt. Süüdistatava käitumist teo toimepanemise hetkel ning teoelset- ja järgset käitumist tuleb arvestada rangelt individualiseeritult konkreetset kriminaalasja silmas pidades.³⁴ Kuriteo toimepanemine on ajaliselt piiritletud käitumisakt, mis on samas seotud süüdlase käitumisega nii enne kui ka pärast kuriteosündmust.³⁵ Kuriteosündmusele eelnenud või järgnenud aeg võib anda olulist teavet selle kohta, milline oli isiku subjektiivne suhe koosseisupärase teo toimepanemisse. Siiski tuleb kehtiva karistusseadustiku kohaselt tahtlus tuvastada rangelt teo toimepanemise hetke seisuga, eelnev ning järgnev käitumine on üksnes abiks süüdlase teo toimepanemise aja sisemaailma hindamisel.

³¹ RKKKo 3-1-1-77-11 p 11.

³² Harju Maakohtu 08.04.2011. a otsus kriminaalasjas nr 1-11-3507.

³³ Tartu Maakohtu 02.10.2009. a otsus kriminaalasjas nr 1-09-7295.

³⁴ RKKKo 3-1-1-128-06 p 9.

³⁵ RKKKo 3-1-1-21-10 p 14.

1.3. Tahtluse vormid

1.3.1. Kavatsetus

Karistusseadustiku § 16 lg 2 sätestab, et isik paneb teo toime kavatselt, kui ta seab eesmärgiks süüteo koosseisule vastava asjaolu teostamise ja teab, et see saabub, või vähemalt peab seda võimalikuks. Isik paneb teo toime kavatselt ka siis, kui ta kujutab endale ette, et süüteo koosseisule vastav asjaolu on eesmärgi saavutamise hädavajalik tingimus. Kavatsuse keskseks tunnuseks loeb seadustik seega tegutsemise eesmärgipärasust. Seega võib järeldada, et isik on tegutsenud kavatselt alati, kui koosseisupärase tagajärje põhjustamine on isiku käitumise eesmärk või siht.³⁶ Vaadeldes tahtluse vorme hierarhiliselt (alustades kavatsusega ning lõpetades kaudse tahtlusega), on kavatsuse puhul määravaks isiku eriti intensiivne sisemine suhtumine objektiivse koosseisu asjaolude suhtes. Kui isiku teol on mitu tagajärge, siis kavatsus on alati seotud tagajärjega, mille ettekujutamine motiveerib toimepanija tegu (nn põhitagajärg), ning mitte kunagi tagajärgedega, mis võivad saabuda lisaks põhitagajärjele (nn kõrvaltagajärg).³⁷

Seadustikus sisalduvast kavatsuse definitsioonist saab järeldada, et kavatsuse voluntatiivne element väljendub keelendis “seab eesmärgiks” ning intellektuaalne element keelendis “teab, et see saabub, või vähemalt peab seda võimalikuks”. Seejuures on Riigikohus leidnud, et “tahtluse voluntatiivsest küljest lähtuvalt ei ole kavatsuse tuvastamisel tähtsust sellel, kas isiku poolt silmaspeetav tagajärg tegelikult saabub. KarS § 16 lg 2 kohaselt on kavatsusega tegemist ka siis, kui isik peab süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist vähemalt võimalikuks.”³⁸ Seevastu on Riigikohtu esimees Priit Pikamäe leidnud, et siiski on intellektuaalne element kavatsuse puhul definitiivse tähtsusega, kuna isik ei saa kunagi tõeliselt tahta midagi, millest ta teab, et see tegelikkuses ei realiseeru.³⁹

Karistusseadustiku eriosa sisaldab mitmeid kuriteo koosseise, mis subjektiivsel tasandil eeldavad/nõuavad kavatsuse vormis tahtluse esinemist (näiteks § 90, § 109, § 135, § 199 jpt). Sellisel juhul on siiski üldjuhul tegemist mittekongruentsete koosseisudega, mis tähendab, et koosseisupärane tegu võib olla toime pandud kas otsese või kaudse tahtlusega, kuid lisaks tuleb

³⁶ J. Sootak (viide 20), lk 292.

³⁷ P. Pikamäe (viide 2), lk 459.

³⁸ RKKKo 3-1-1-62-14 p 11.

³⁹ P. Pikamäe (viide 2), lk 460.

tuvastada obligatoorselt ka kavatsetus koosseisus nõutava eesmärgi suhtes.⁴⁰ Selliseks koosseisuks on näiteks varguse koosseis (KarS § 199), mis eeldab ebaseadusliku omastamise osas tahtlust kavatsetuse vormis (*“ebaseadusliku omastamise eesmärgil”*), teiste objektiivse koosseisu asjaolude suhtes piisab kaudse tahtluse tuvastamisest.

Riigikohus on hiljuti analüüsinud olukorda, kus isik püüdleb korraga mitme eesmärgi poole. R. G.-le esitati süüdistus karistusseadustiku § 316 lg 1 järgi, mille kohaselt tungis R. G. ilma valdaja loata Politsei- ja Piirivalveameti valduses olevale aiaga piiratud territooriumile eesmärgiga takistada tõendamiseseme asjaolude tuvastamist ja hõivas sealt kriminaalasjas nr 17250100026 asitõendiks oleva sõiduauto Audi A6. Samal kuupäeval sõitis R. G. kõnealuse autoga läbi Ikla piiripunkti Läti Vabariiki. KarS § 316 sätestatud eesmärk kujutab süüteo koosseisu subjektiivset tunnust, mis iseloomustab täideviija käitumise sihte ja väljendab tahtluse vormina kavatsetust. Kriminaalkolleegium leidis, et isiku käitumise motivaatoriks võib olla soov saada tagasi tema valdusest välja läinud ese, millega ühtlasi kaasneb ka soov valduse tagasivõitmise kaudu kahjustada käimasolevat kriminaalmenetlust. Seejuures jõudis kohus järeldusele, et samaaegne mitme eri eesmärgi poole püüdlemine ei välista kavatsetust, s.o tegemist võib olla eesmärkide paljususega ning seejuures ei pea koosseisuline eesmärk neist olema peamine.⁴¹

1.3.2. Otsene tahtlus

Karistusseadustiku § 16 lg 3 sätestab, et isik paneb teo toime otsese tahtlusega, kui ta teab, et teostab süüteo koosseisule vastava asjaolu, ja tahab või vähemalt möönab seda. Otsese tahtluse intellektuaalse ja voluntatiivse elemendi puhul ei ole tegemist alternatiivsete tunnustega.

Otsene tahtlus on materiaalsetes deliktides seotud üldjuhul teo kõrvaltagajärgedega.⁴² Näiteks võib tuua olukorra, kus süüdlane süütab naaberhoovis asuva naabri koera elukohaks oleva kuuri, lootes seeläbi lõpetada naabri koera pidev haukumine (koer tappa). Kui süüdlane on seejuures üsna veendunud, et kuuris viibib süütamise hetkel ka naaber ise, kes samuti süütamise tagajärjel hukub, siis on süüdlane pannud toime tapmise otsese tahtlusega. Isik tegutseb antud olukorras otsese tahtlusega, kuna ta tunnistab, et isiku tapmine pole eesmärgi

⁴⁰ J. Sootak (viide 20), lk 295.

⁴¹ RKKKo 1-18-4372.

⁴² J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 47.

või kavatsuse täideviimiseks vajalik, kuid seejuures tunnistab, et eesmärgiks oleva olukorrani jõudmiseks kaasneb süütamisega selline vältimatu kõrvalmõju.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikas on võetud omaks arusaam, mille kohaselt eeldab süüteo koosseisudes kasutatud termin “teadvalt” teo toimepanemise suhtes vähemalt otsest tahtlust.⁴³ Selliseks süüteo koosseisuks on näiteks kelmuse koosseis (KarS § 209), mis eeldab teadlikkust tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomise osas ehk vähemalt otsest tahtlust.⁴⁴

1.3.3. Kaudne tahtlus

Karistusseadustiku § 16 lg 4 sätestab, et isik paneb teo toime kaudse tahtlusega, kui ta peab võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist ja möönab seda. Erinevalt eelnevalt käsitletud kavatsusest ja otsesest tahtlusest ei pürgi toimepanija kaudse tahtluse puhul tagajärje poole ega tunneta seda ka kindlalt saabuvana, vaid jätab selle pigem juhusse hooleks.⁴⁵ Hinnates süüdlase süü suurust, on kaudse tahtluse puhul süüdlase subjektiivne suhtumine oma teosse väiksem kui kavatsuse ning otsese tahtluse puhul ning seda arvestatakse üldjuhul ka karistuse liigi ja määra valimisel.⁴⁶ Selle tahtluse vormi puhul tõusetub tihti ka probleem kaudse tahtluse eristamisest ettevaatamatusest, mida autor käsitleb lähemalt allpool (peatükk 1.4).

Riigikohus on kaudse tahtluse küsimust analüüsinud olukorras, kus süüdistatav tarvitas korduvalt vägivalda kannatanu peal, sealhulgas pekstes kannatanut korduvalt erinevatesse kehapiirkondadesse ning hüpatas jalgadega kannatanu kehal. Peksmisega tekitatud tervisekahjustused olid niivõrd tõsised, et kannatanu suri. Kolleegium leidis, et korduv käte ja jalgadega pekmine ning kannatanu kehal hüppamine on hinnatavad ohuna kannatanu tervisele – küll aga ei olnud praegusel juhul tegemist sedavõrd äärmusliku ründega, mis annaks alust aktsepteerida tapmistahvluse olemasolu. Välise teopildi alusel hinnates, saab vahetust inimelu ohustamisest tapmiskoosseisu mõttes rääkida eeskätt olukorras, kus isikule on tekitatud selline

⁴³ Näiteks RKKKo 3-1-1-87-06; 3-1-1-31-07.

⁴⁴ M. Kairjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura 2017, lk 175.

⁴⁵ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 48.

⁴⁶ Näiteks Viru Maakohus on 30.09.2010. a otsuses nr 1-09-6292 leidnud, et karistuse mõistmisel arvestatakse muu hulgas ka seda, et isik pani teo kuriteo kaudse tahtlusega; Viru Maakohus on 07.05.2010. a otsuses nr 1-09-7955 leidnud, et süüdlasele tapmise eest minimaalmääras karistuse mõistmine on põhjendatud, kuna isik pani teo toime kaudse tahtlusega.

tervisekahjustus, mis võib kausaalhela katkematu kulgemise korral suure tõenäosusega vahetult kaasa tuua inimese surma. Kaudse tahtluse olemasolu saab välise teopildi alusel seega jaatada juhul, kus süüteo koosseisu kirjeldatud tagajärg on ajalises ja ruumilises lähiseoses eluohtlikuks hinnatava teo toimepanemisega. *“See ajalis-ruumiline lähiseos kinnitab, et kannatanu peksmine oli sedavõrd intensiivne ja ulatuslik, et selles võib näha üheaegselt nii surma saabumise võimalikuks pidamist kui ka möönmist KarS § 16 lg 4 mõttes.”*⁴⁷ Seega juhul, kui taoline ajalis-ruumiline lähiseos puudub ehk ei tuvastata tahtlust teo tagajärje (surma) suhtes, on tegemist §-s 19 kirjeldatud juhtumiga ja isiku tegu tuleb subsumeerida KarS § 118 lg 1 p 7 järgi.

Analoogselt otsese tahtlusega on ka kaudne tahtlus seotud eelkõige kõrvaltagajärjega ning puudub üldjuhul seotus põhitagajärjega, samuti ei hõlma kaudne tahtlus kunagi vahetagajärge.⁴⁸ Vaadeldes eeltoodud Riigikohtu lahendit võib järeldada, et juhul kui süüdlase käitumises olnuks tuvastatud kaudse tahtluse olemasolu, oleks kannatanu tapmise näol siiski tegemist kõrvaltagajärjega, põhitagajärjeks oleks olnud siiski kavatselt toimepandud kehaline väärkohtlemine.

Karistusseadustiku üldosa eelnõu autorid on pidanud kaudse tahtluse juures oluliseks välja tuua, et kaudse tahtluse intellektuaalse elemendi – võimalikuks pidamise – puhul peab olema tegemist konkreetse võimalikuspிடamisega. Ei piisa üldisest ohukujutelmast, mille puhul isikul on ohuassotsiatsioon, et plaanitud liiki tegevused võivad üldiselt olla ohtlikud. Isik peab konkreetses situatsioonis pidama võimalikuks tagajärje saabumist. Tuvastada tuleb süüdlase otsus rikkuda karistusõiguslikult kaitstavat õigushüve konkreetses olukorras ning teo tagajärjega nõustumine ehk tagajärje möönmine (tagajärg võib-olla saabub). Kaudse tahtluse voluntatiivse elemendi olemasoluks piisab ka sellest, kui toimepanija nõustub koosseisupärase asjaolu saabumisega, mis väljendub saabuvasse tagajärge ükskõikses suhtumises.⁴⁹ Sarnast seisukohta on korduvalt väljendanud ka kohtupraktikas.⁵⁰

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-102-16, p 17.

⁴⁸ P. Pikamäe. Süüteo koosseis: subjektiivne koosseis. Tallinn: Juura 2003, lk 43.

⁴⁹ M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak (viide 23), lk 40.

⁵⁰ Näiteks RKKKo 3-1-1-79-11; 3-1-1-57-10.

1.4. Tahtliku käitumise piiritlemine ettevaatamatust käitumisest

Karistusseadustik § 15 lg 1 sätestab, et kuriteona on karistatav üksnes tahtlik tegu, kui käesolev seadustik ei sätesta karistust ettevaatamatu teo eest. Ettevaatamatusest toime pandud teo karistatavus kuriteona on seega erandlik, karistusseadustik näeb ette mitmeid süüteo koosseise, mille eest on sätestatud karistus ettevaatamatult toime pandud käitumise eest, sealhulgas on näiteks § 117 (surma põhjustamine ettevaatamatusest) ja § 119 (raske tervisekahjustuse tekitamine ettevaatamatusest). Näiteks ajutise lähenemiskeelu kohaldamise küsimusi analüüsides on Riigikohus leidnud, et juhuslikul kohtumisel lähenemiskeelu adressaadiga ei teki küsimust lähenemiskeelu rikkumisest, kuna keelu rikkumiseks peab selle adressaat tegutsema vähemalt kaudse tahtlusega – ettevaatamatusest ei ole lähenemiskeelu rikkumine võimalik.⁵¹

Otsustus toimepanija käitumises kaudse tahtluse olemasolu või puudumise üle KarS § 15 lg-s 1 sätestatud kuritegude üldise tahtlusnõude taustal tähendab seega üldjuhul ühtlasi ka otsust üksiku teo kuriteona karistatavuse kohta üldse.⁵² Seega põhjus, miks arutelu tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise üle on väga aktiivne, on selles, et enamasti ei ole ettevaatamatusest toime pandud tegu üldse karistatav või on karistusseadustikus ette nähtud karistuse määr madalam.

Karistusõiguse teoreetilistes käsitlustes on pakutud välja mitmeid teooriaid, mille abil on võimalik konkreetse kaasuse asjaolusid arvesse võttes leida, kas isik on teo toime pannud kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest. Käsitletavate teooriate arv varieerub erinevates allikates seejuures kolmest kaheksani. Karistusseadustiku kommentaarides⁵³ on toodud välja kolm teooriat, mida võib abstraktseks aluseks võtta subjektiivse külje kahe vormi eristamisel:

- 1) *riski- ehk omavastutusteooria*, mille kohaselt on kaudse tahtlusega tegemist siis, kui isik, olles hinnanud oma käitumisega seotud ohte, otsustab teo kasuks, kuigi leiab, et koosseisu realiseerimise risk on kõrge;
- 2) *vältimisteooria ehk vältimistahte manifesteerimisteooria*, mille on kaudse tahtlusega tegemist, kui isik peab süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist võimalikuks ja tema tahe pole suunatud selle vältimisele;

⁵¹ RKKKo 1-19-4240 p 22.

⁵² J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 48.

⁵³ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 49.

3) *nõustumis- ehk heakskiiduteooria*, mille kohaselt tegutseb isik ettevaatamatusest, kui isik ei nõustu sisemuses teo tagajärjega ning loodab, et tagajärke ei saabu. Kaudse tahtlusega tegutseb aga isik, kes on süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumise sisemiselt heaks kiitnud või selle saabumist arvesse võtnud.

Lisaks eeltoodud teooriatele on Kristian Kühl⁵⁴ pidanud vajalikuks tuua välja veel viis teooriat, mille abil subjektiivse külje kahte vormi eristada. Nendeks on ükskõiksusteooria⁵⁵, võimalikkuse teooria⁵⁶, tõenäosusteooria⁵⁷, objektiviseeritud arvestamise teooria⁵⁸ ja arvestamise teooria⁵⁹.

Riigikohus on kaudse tahtluse piiritlemise ettevaatamatusest probleemi käsitlenud korduvalt ning seda eelkõige ettevaatamatuse liigi – kergemeelsuse – puhul. Kergemeelsuse puhul näeb isik ette tagajärje saabumist, kuid loodab seda vältida. Intellektuaalse elemendi seisukohast iseloomustab kergemeelsust see, et isik pidas võimalikuks oma teos süüteo koosseisule vastava asjaolu teostumist, voluntatiivse elemendi seisukohast aga lootus, et koosseisupärane asjaolu siiski mingil põhjusel ei realiseeru ehk lootmine selle vältimisele.⁶⁰ Põhjus, miks kohtupraktikas on kaudse tahtluse piiritlemisprobleemi käsitletud eelkõige kergemeelsuse vormis ettevaatamatuse puhul, on ilmselt asjaolu, et hoolsuskohustust rikkuvat tegu, mis on viinud tahtmatule süüteo koosseisu realiseerimisele, on kergem ära tunda teo objektiivsete väliste tehjulude kaudu. Teo objektiivses küljes ei avaldu teo toimepanija suhtumine teo võimalikku tagajärge, küll aga avaldub teo toimepanija hoolsusetu käitumine.

Riigikohus on leidnud, et karistusõigusdogmaatikast ja varasemast kohtupraktikast tulenevalt tuleb kaudset tahtlust ja kergemeelsuse vormis ettevaatamatust piiritleda subjektiivse külje voluntatiivse elemendi abil. *“Kaudse tahtluse puhul isik küll ei pürgi otseselt tagajärje saavutamisele, kuid mõonab selle saabumise võimalikkust. Kergemeelsuse puhul aga loodab*

⁵⁴ K. Kühl (viide 30), lk 56-57.

⁵⁵ Ükskõiksusteooria on väljatoodud teooriatest ainus, mis *expressis verbis* sõnastab kõrvaltagajärje saabumise puhul kahe subjektiivse vormi eristamise kriteeriumid. Ükskõiksusteooria kohaselt on kaudse tahtlusega tegemist siis, kui tegija kiidab võimaliku kõrvaltagajärje heaks või lepib sellega ükskõikselt, mitte aga siis, kui ta ei soovi kõrvaltagajärje saabumist ning loodab, et seda ei juhtu.

⁵⁶ Kaudne tahtlus tähendab seda, et tegija peab tagajärge konkreetselt võimalikuks, kuid paneb teo sellest hoolimata toime. Tahte ja tagajärje suhe pole oluline.

⁵⁷ Tahtlikult käitub isik, kes peab tagajärje saabumist tõenäoliseks (s.t rohkem kui võimalikuks).

⁵⁸ Kui isik loob lubamatu varjamatu ohu, s.t ohu, mis pole inimliku hoolsuse ja tähelepanelikkusega neutraliseeritud, siis piisab tahtluseks nende asjaolude teadmisest.

⁵⁹ Kaudne tahtlus tähendab seda, et tegija arvestab õigushüve rikkumise võimalusega (ehk võtab seda tõsiselt) ning lepib sellega.

⁶⁰ J. Sootak. P. Pikamäe (viide 42), lk 65.

isik tähelepanematus või *kohusetundetuse tõttu tagajärje mittesaabumisele.*⁶¹ Seejuures on Riigikohus oluliseks pidanud rõhutada, et tahtluse n-ö teadmise ja tahtmise külge ei saa käsitleda teineteisest isoleeritult, vaid tegemist on tunnustega, mis on omavahel sõltuvussuhtes. Nii tahtluse kui ka kergemeelsuse puhul tunneb toimepanija ära enda käitumises sisalduva ohtlikkuse, seejuures kergemeelsuse puhul vajalik tagajärje saabumata jäämise lootus peab tuginema isiku poolt äratuntud asjaoludele, mis lubavad tal mõistlikult uskuda, et tema loodud oht ei realiseeru tagajärjes. *“Lootus tagajärje mittesaabumisele peab olema tõsimeelne, mis tähendab, et see toetub konkreetsetele asjaoludele ega ole sõltuvuses tema poolt mittekontrollitavast juhuslikkusest.”*⁶² Tagajärg (luumurd) on seejuures konkreetselt ettenähtav näiteks juhul, kui isik teostab verbaalse väljendusoskuseta lapse peal tema instinktiivset vastupanu maha surudes ja nuttu ignoreerides võimlemisharjutusi, mis on äärmiselt intensiivsed. Juhul, kui tagajärje saabumine on üldist elukogemust arvesse võttes arusaadav igale nn keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale, ei ole alust rääkida isiku käitumises esinevast kergemeelsusest olenemata sellest, kas teo toimepanijal oli lootus tagajärje saabumata jäämise suhtes või mitte.⁶³

⁶¹ RKKKo 3-1-1-32-05 p 7.

⁶² RKKKo 3-1-1-79-15 p 6.

⁶³ RKKKo 3-1-1-76-16 p 19.

2. Süüdistusakt

2.1. Süüdistusakti olemus, funktsioonid ja struktuur

2.1.1. Olemus, funktsioonid

Kriminaalmenetluse seadustiku⁶⁴ § 154 sätestab süüdistusakti sisu kohustuslikud sisulised aspektid, sätestamata seejuures süüdistusakti legaaldefiniitsiooni. Süüdistusakti definiitsiooni on püütud sõnastada kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes, mille kohaselt on süüdistusakt menetlusedokument, mis käivitab kriminaalkohtumenetluse ja on kriminaalasja kohtuliku arutamise aluseks (v.a kokkuleppemenetluses).⁶⁵ Prokuratuuri koduleheküljel⁶⁶ on püütud süüdistusakti defineerida loetledes peamised asjaolud, mida süüdistusakt sisaldab. Taolised definiitsioonid on aga pealiskaudsed ega hõlma endas süüdistusakti peamisi funktsioone, milleks on piiritlemisfunktsioon ja informatsioonifunktsioon.⁶⁷ Informatsioonifunktsioon seisneb süüdistatava informeerimises talle omistatavatest faktilistest asjaoludest ja selle pinnalt tehtavast õiguslikust etteheitest, tagades nii tema kaitseõigust.⁶⁸ Piiritlemisfunktsioon määrab kindlaks/piiritleb kohtumenetluse eseme.⁶⁹

Ka enne karistusõiguse reformi kehtinud kriminaalmenetluse koodeksist⁷⁰ võib leida, et süüdistuskokkuvõttel oli kaks funktsiooni, kuid erialakirjanduses nimetati neid funktsioone eelkõige tehniliseks ja juriidiliseks funktsiooniks.⁷¹ Juriidilise ja piiritlemisfunktsiooni olemus enamjaolt kattub, kuid tehnilise funktsiooni tähtsus seisnes eelkõige selles, et kokkuvõtvalt süstematiseerida eeluurimismaterjale, mitte süüdistatava informeerimises. Lisaks funktsioonipõhiste erinevustele sätestas kriminaalmenetluse koodeksi § 174 lg 1, et süüdistuskokkuvõtte koostab uurija. Üksnes prokuröri mittenõustumisel süüdistuskokkuvõttega, koostas prokurör või tema asetäitja uue süüdistuskokkuvõtte (KRMK § 180 lg 2).

⁶⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 06.05.2020, 14.

⁶⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 391.

⁶⁶ Kriminaalmenetlus. Seletav sõnastik. Kättesaadav: <https://www.prokuratuur.ee/et/pressile/seletav-sonastik> (10.12.2020). **Süüdistusaktis** on kirjas kuriteo asjaolud ja millisele karistusseadustiku sättele see kuritegu prokuröri hinnangul vastab.

⁶⁷ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 224.

⁶⁸ RKKKo 1-17-9941, p 8.

⁶⁹ RKKKo 3-1-1-70-15, p 11.1.

⁷⁰ Kriminaalmenetluse koodeks. - RT I 1995, 6, 69.

⁷¹ H. Saarsoo, J. Vissak. Menetlusedokumentid kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura Õigusteabe AS 1998, lk 15.

2.1.2. Struktuur, sh tõendite loetelu

Lähtuvalt KrMS-ist võib süüdistusakti sisu jaotada kolmeks alaosaks – sissejuhatus, põhiosa, lõpposa. Taolist süüdistusakti ülesehitust on kirjanduses kritiseeritud, eelkõige süüdistusakti lõpposa ebapiisavuse osas⁷² ning süüdistusakti keelelise korrektsuse ja arusaadavuse nõude puudumise tõttu seadustikus.

Tulenevalt KrMS § 154 lg-st 1 märgitakse süüdistusakti sissejuhatuses eelkõige akti koostamise asjaolud (aeg, koht), kriminaalasja nimetus, süüdistatava karistus ja süüdistatava ankeetandmed. Lõike 2 kohaselt märgitakse süüdistusakti põhiosas kõik ülejäänud kuriteoga seotud asjaolud, mida ei ole märgitud süüdistusakti sissejuhatuses, sh näiteks kuriteo asjaolud, kuriteoga tekitatud kahju laad ja suurus, karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning tõendid ja informatsioon kohaldatud tõkendi kohta. Lõpposa olulisim element on süüdistuse sisu ja teole omistatav kuriteo kvalifikatsioon KarS-i vastava paragrahvi, lõike ja punkti järgi.

Kuriteo subjektiivse koosseisu osas järelduste tegemisel on märkimisväärne tähtsus eelkõige süüdistusaktis sisalduvatel kuriteo asjaoludel, tõenditel ja süüdistuse sisul. Riigikohus on leidnud, et KrMS § 154 lg 2 p 4 kohaselt märgitakse süüdistusakti põhiosas tõendid, mis kinnitavad süüdistuse aluseks olevaid asjaolusid, viidates, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse. Iga loetelusse kuuluva tõendi puhul peab seejuures olema ära nimetatud see konkreetne süüdistuse sisust (KrMS § 154 lg 3 p 2) hõlmatud faktiline/eluline asjaolu, mille kinnitamiseks prokurör sellele tõendile tugineda soovib. Seejuures ebapiisavaks luges Riigikohus üldsõnalist märkust, et tõend tõendab näiteks kuriteokoosseisu objektiivse või subjektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid. Samas ei tohi süüdistusakt kajastada tõendite sisu ega nende analüüsi: süüdistusaktist peab nähtuma, mida tõendiga tõendada soovitakse, mitte aga see, kuidas tõend seda asjaolu tõendab.⁷³ Eeltoodud selgituse andis Riigikohus lahendis ühtse kohtupraktika kujundamise eesmärgil *obiter dictum* korras, kuna enne 01.09.2011. a kehtinud KrMS-i redaktsioonis⁷⁴ oli § 154 lg 2 p 4 sõnastatud järgmiselt:

⁷² Vt nt J. Sarv. Süüdistusaktist *de lege ferenda* – Juridica 2012/VIII, kus leitakse, et KrMS § 154 lg 3 praegune sõnastus vajaks muutmist selliselt, et süüdistusakti lõpposa hõlmaks prokuratuuri taotlusi enam-vähem kõigis küsimustes, mis kohtul prokuratuuri kui kohtumenetluse initsieerija arvates otsuse resolutiivosas otsustada tuleb (sh ettepanek karistuse liigi ja määra osas, konfiskeerimistaotlus jne).

⁷³ RKKKo 3-1-1-7-12, p 13.

⁷⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 23.02.2011, 45.

“süüdistusakti põhiosas märgitakse süüdistust kinnitavate tõendite loetelu” ehk puudus kohustus tõendite sidumiseks süüdistuse sisus kirjeldatud faktiliste asjaoludega.

Tõendite sidumine süüdistuse sisus kirjeldatud eluliste asjaoludega on vajalik eelkõige selleks, et hõlbustada kohtute tööd, seejuures andes kohtule võimaluse teha kohtuliku arutamise planeerimisel adekvaatseid otsustusi, näiteks hinnata ühe või teise tõendi kogumise olulisust, ja menetlust õigesti juhtida. Lisaks aitab süüdistusaktis tõendite seostamine konkreetsete tõendamiseseme asjaoludega oluliselt kaasa kohtuliku arutamise kvaliteedile ja väldib asjassepuutumate probleemide lahendamist. Samuti sunnib see menetlusosalisi enne kohtulikku arutamist oma seisukohti põhjalikumalt läbi mõtlema ja aitab neil seeläbi oma protsessuaalse positsiooni lõpuni välja arendada. *“Menetlusosalise kohustus seostada tema poolt esitada soovitud tõendid konkreetsete tõendamiseseme asjaoludega on tõhusa menetluse elementaarne eeldus, mille puudumist kriminaalmenetluses ei ole võimalik põhjendada.”*⁷⁵

Tõendite loetelus märgitud tõendite sidumise problemaatikat on käsitletud ka 2018. aasta Prokuratuuri aastaraamatus⁷⁶, analüüsidest seejuures Riigiprokuratuuri järelevalveosakonna poolt väljavalitud süüdistusaktide kvaliteeti. Aastaraamatu kohaselt oli valimisse osutunud süüdistusakte, mille tõendite loetelus oli liialt üleliigseid selgitusi ning tõendina oli esitatud dokumente, mis ei olnud seotud süüdistuse faktiliste asjaoludega (nt vahistamistaotlused, kahtlustatavana kinnipidamise aktid jm). Seega tuleb leida teatud informatsiooni hulga tasakaal viidates asjaolule, mida konkreetse tõendiga soovitakse tõendada. Vältida tuleb ka olukorda, kus iga süüdistusaktis loetletud tõendi juurde lisatakse näiteks märge, et tõend “tõendab varguse toimepanemist”. Eelkõige tuleks iga tõendi puhul märkida, millist objektiivse või subjektiivse koosseisu asjaolu prokurör tõendiga soovib tõendada. Näiteks varguse puhul võib tõendiks oleva poe ukse juures paikneva videokaamera salvestise juurde süüdistusaktis märkida, et salvestis tõendab uue valduse kehtestamist süüdistatava poolt (kuna poest väljudes on süüdistataval võimalus kasutada ja käsutada asja oma äranägemise järgi).

Tõendite sisu süüdistusaktis liialt laialt avamine läheb vastuollu KrMS § 154 lg 2 p-ga 4. Riigikohus on leidnud, et tõendite sisu ja analüüsi kajastamine süüdistusaktis oleks vastuolus

⁷⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. 599 SE. - <https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab9521d9-5558-45b8-c93a-b5122208c53b/> (20.09.2020).

⁷⁶ K. Väling. Üldmenetluse süüdistusaktide analüüs. Prokuratuuri aastaraamat 2018, lk 16-19. - <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/K-V-kokkuvote.PDF> (20.09.2020).

ka KrMS §-s 15 ette nähtud kohtuliku arutamise vahetuse põhimõttega.⁷⁷ Üldmenetluses kehtib nn kahe toimiku süsteem, mille kohaselt ei ole enne kohtulikku uurimist kohtu käsutuses kriminaaltoimiku materjale.⁷⁸ Seega prokuröri poolt süüdistusaktis loetletud tõendite liigne avamine, ehk märkimine “kuidas” tõend süüdistuse sisus sisalduvat faktilist asjaolu tõendab, on lubamatu ning läheb vastuollu kohtumenetluse võistlevuse (KrMS § 14) põhimõttega⁷⁹ – süüdistusaktis tõendite liigsel avamisel ei pruugi kohus saada täita oma loomupärast kohtuasja erapooletu lahendamise funktsiooni.

2.1.3. Süüdistuse sisu (KrMS § 154 lg 3 p 2)

Kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on just süüdistusakti näol tegemist menetlusliku dokumendiga, milles süüdistatavat ja kaitsjat teavitatakse süüdistuse faktilisest ja õiguslikust alusest.⁸⁰ Süüdistatava viivitamatu ja üksikasjalik teavitamine nii süüdistuse alustest kui ka süüdistuse iseloomust ehk kvalifikatsioonist on õiglase menetluse vältimatuks eelduseks⁸¹ ning see aitab tagada süüdistatava kaitseõigust. Kriminaalmenetluse seadustiku § 154 lg 3 p 2 kohaselt esitatakse süüdistusakti lõpposas süüdistuse sisu ning kuriteo kvalifikatsioon karistusseadustiku vastava paragrahvi, lõike ja punkti järgi. “*Nõue kirjeldada täpselt süüdistatavale omistatavat tegevust ja näidata karistusseaduse need sätted, mille põhjal isiku käitumine moodustab kuriteo, kujutab endast kaitseõiguse kesket garantiid, sest süüdistatav peab olema täielikult ning detailselt informeeritud süüdistusest ja seega ka õiguslikust kvalifikatsioonist, millest kohus võib otsust tehes lähtuda.*”⁸² Seega võib süüdistusakti lõpposa pidada süüdistusakti üheks kesksemaks osaks, mille alusel teostab süüdistatav kaitseõigust. Süüdistuses kirjeldatud faktilised asjaolud määravad ära piiri, millest kohus asja arutamisel väljuda ei saa.⁸³

Süüdistusakti tekst peab olema täpne ja terviklik ning kajastama vahetult prokuratuuri sihti konkreetses kriminaalasjas, mille teenimisele on suunatud ka süüdistusakti ülejäänud osad (ehk

⁷⁷ RKKKo 3-1-1-7-12, p 14.

⁷⁸ RKKKo 3-1-1-90-11, p 21.2.

⁷⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 87-90. Kohtumenetluses peab valitsema selgepiiriline funktsionaalne tööjaotus - süüdistusfunktsioon prokuratuuril, kaitsefunktsioon kaitsjal. Kohtu ülesandeks on valiku tegemine süüdistus- ja kaitsefunktsiooni kandjate poolt pakutud versioonide vahel. Tõendamise osas tegeleb tõendusteabe kogumisega kohtumenetluse pooled ja kohus üksnes tunnistab kohtumenetluse poole ühe või teise seisukoha kas tõendatuks või mitte.

⁸⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 600.

⁸¹ EIKo 23969/94, Mattocia vs. Itaalia.

⁸² RKKKo 3-1-1-31-10 p 9.

⁸³ RKKKo 3-1-1-84-12 p 10.

sissejuhatus ja põhiosa). Süüdistuse sisu osa süüdistusaktis peab seega sisaldama kõiki faktilisi asjaolusid, mida isikule ette heidetakse ning mis on eelduseks isiku süüditunnistamisele. Riigikohus on leidnud, et süüdistuse sisule ei ole võimalik kehtestada mingit konkreetset standardit, kuid sellest peaks piisava selguse ja täpsusega nähtuma isikule tehtava etteheite faktiline alus.⁸⁴

Konkreetset standardit süüdistuse sisule tõepoolest loodud ei ole, kuid Riigikohus on oma praktikas leidnud, et süüdistuses tuleb kindlasti välja tuua isikule süüksarvatava kuriteokoosseisu igale objektiivsele ja subjektiivsele tunnusele vastavad faktilised asjaolud. Süüdistuse sisu olemuslikuks osaks on kindlasti ka kuriteo toimepanemise aeg, koht, muud tehiod ja kuriteo asjaoludes (KrMS § 154 lg 2 p 1) märgitud faktilised asjaolud. Viimast on rõhutanud ka Riigikohus, leides, et süüdistusakti põhiosas märgitud kuriteo asjaoludele, mis süüdistuse sisus ei kajastu, kohus isiku süüditunnistamisel tugineda ei saa, kuna süüdistusakti lõpposas tuleb esitada süüdistatavale inkrimineeritava käitumise täielik kirjeldus.⁸⁵ Süüdlasele etteheidetava käitumise kirjeldust ei saa tuletada süüdistusakti tekstist tervikuna.⁸⁶ Siiski võib olla juhtumeid, kus kuriteo asjaolude punktis on kuritegu “avatud laiemalt” ning teatud juhtudel kirjeldatud ka kuriteo avastamist ja tausta. Tegemist ei ole Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi hinnangul veaga, kui süüdistuse sisu on siiski konkreetne ning sisaldab kõiki isikule süüksarvatava kuriteokoosseisu igale objektiivsele ja subjektiivsele tunnusele vastavaid faktilisi asjaolusid.⁸⁷ Sarnasele seisukohale on jõudnud ka menetlusseadustiku kommenteeritud väljaande autorid, leides, et soovitatav on kajastada süüdistusakti põhiosas ka kuriteo sellised tehiod, millest ei sõltu küll teo karistusõiguslik kvalifikatsioon, kuid mis mõjutavad prokuröri hinnangul isiku süü (KarS § 56 lg 1) suurust ja seega ka karistust.⁸⁸ Praktikas on siiski üldjuhul kuriteo asjaolude punktis kirjeldatu lühem kui süüdistuse sisu süüdistusakti lõpposas.

Puudused süüdistuse sisu tekstis ei ole automaatselt aluseks süüdistusakti prokuratuurile tagastamiseks KrMS § 262 lg 1 p 2 alusel. Tulenevalt KrMS-ist kontrollitakse süüdistusakti

⁸⁴ RKKKo 1-18-4590, p 34.

⁸⁵ RKKKo 3-1-1-31-10, p 9-14.

⁸⁶ Riigikohus on lahendis number 3-1-1-84-12 leidnud järgmist: “Menetlusõiguslikult ei ole aktsepteeritav olukord, kus toimepanija käitumise erinevaid aspekte, mis moodustavad tervikuna kuriteokoosseisu, kajastatakse süüdistusakti erinevates osades ja üksnes süüdistuse teksti erinevate osade kogumis vaatlemisel selgub, milles isikule inkrimineeritav tegu seisnes.”

⁸⁷ Tartu Ringkonnakohtu 01.03.2017. a otsus kriminaalasjas nr 1-16-7253.

⁸⁸ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 392.

vastavust KrMS § 154 nõuetele kohtuliku eelmenetluse käigus. Süüdistusakti prokuratuurile tagastamine põhjusel, et süüdistusakt ei vasta KrMS § 154 nõuetele, peaks olema pigem erand. Liiga kergekäeliselt ei tohi asuda seisukohale süüdistuse sisu puudulikkuse kohta, eelkõige süüdistuse detailsuse kohta. Mõningad keelelised ebaselgused ning süüdistusaktis nimetatud isikute nimede vahetuse minemine (juhul kui süüdistuse tekstis kogumis on muidu hästi jälgitav, kes on süüdistatavad) ei ole veel piisavad alused süüdistusakti tagasisaatmiseks – eelnevalt tuleb kaaluda, kas tegemist võib olla hoopis ilmselge ebaselgusega, mida prokuröriil on võimalik KrMS § 268 lg 3 alusel muuta ilma, et muudetakse süüdistuse aluseks olevaid põhilisi asjaolusid või kuriteo kvalifikatsiooni. *“Kindlasti ei muuda süüdistusakti nõuetele mittevastavaks üksikute kirjavigade esinemine.”*⁸⁹

Õigusdogmaatikas ja kohtuotsustes on tihti juhitud tähelepanu ka süüdistusakti keelelisele korrektsusele, mis on üheks süüdistusakti piisava selguse eelduseks. Õiguskeel on oskuskeel, millest süüdistataval võib olla raskusi arusaamisega eelkõige selles sisalduvate erialaste terminite kasutamise tõttu. Kuna õiguskeel võib keskmisele süüdistatavale olla arusaamatu, on Riigikohus korduvalt rõhutanud süüdistusakti keelelise korrektsuse vajalikkust, eelkõige süntaktiliste ebaselguste ja mitmetähenduslikkuse vaatenurgast. Riigikohus on eelkõige tauninud praktikat formuleerida süüdistuse tekst võimalikult väikeste arvu lausetega ja koondada igasse lausesse palju mõtteid. *“Ülipikkade mitmeastmeliste lausete kasutamine ning nendes mahuka informatsiooni edastamine muudab süüdistuse teksti lugemise aeganõudvaks, vähendab selle arusaadavust ja võib põhjustada mitmetimõistetavusi. Seetõttu tuleb nii süüdistusaktis kui ka kohtuotsuses kasutada normaalse struktuuriga lauseid, mille lugemine ei tekita mõttekatkestusi.”*⁹⁰ Kommentaaride autorid on leidnud, et liigne des-lauselühendite kasutamine ning sulgudes ebaproportsionaalses mahus lisateabe andmine muudab lausekonstruktsiooni ebanormaalselt ning kui süüdistuse sisu on keeleliselt või muudel põhjustel raskesti arusaadav, tuleb maakohtul süüdistusakt KrMS § 262 lg 1 p 2 alusel prokuratuurile tagastada. Süüdistusakti selge ja arusaadav sõnastus on esmaseks eelduseks süüdistusakti kvaliteedi ja järgneva kohtumenetluse kvaliteedi määramisel, mistõttu tuleb süüdistusakti keelelisele korrektsusele pöörata tähelepanu.⁹¹

⁸⁹ Tartu Ringkonnakohtu 01.03.2017. a määrus kriminaalasjas nr 1-16-7253.

⁹⁰ RKKKo 3-1-1-116-06, p 28.

⁹¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 403.

2.1.4. Subjektiivse koosseisu kajastamine süüdistusaktis

Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et süüdistuses tuleb asjakohaselt välja tuua isikule süüksarvatava kuriteokoosseisu igale objektiivsele ja subjektiivsele tunnusele vastavad faktilised asjaolud.⁹² KrMS § 268 lg 5 sätestab, et süüdistatavat süüdi tunnistades ei või kohus tugineda faktilistele asjaoludele, mis oluliselt erinevad süüdistuses kirjeldatud tõendamiseseme asjaoludest. Olukorras, kus süüdistus on koostatud puudulikult, ei ole kohtul võimalik süüdistuses nimetatuta vastutuse eeldusi isikule omistada.

Eelkõige seonduvad kuriteo subjektiivse koosseisu elementidega süüdistusaktis sisalduv tõendite nimekiri koos viitega, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse, ning süüdistusakti lõpposas esitatud süüdistuse sisu.⁹³ Tõendite loetelu on tugevalt seotud süüdistuse teksti endaga, kuna süüdistuses nimetatud kõik faktilised asjaolud peavad olema tõendatud ning tõendite loetelus peab iga loetelusse kuuluva tõendi puhul olema ära nimetatud see konkreetne süüdistuse sisust (KrMS § 154 lg 3 p 2) hõlmatud faktiline asjaolu (faktilised asjaolud), mille kinnitamiseks prokurör sellele tõendile tugineda soovib.⁹⁴ Eeltoodust võib järeldada, et süüdistuse sisu kohustuslikuks elemendiks on ka püstitada hüpotees⁹⁵, kas tegu on toime pandud tahtlikult ning millise tahtluse vormiga käesoleval juhul tegemist võib olla. Enamuse deliktide puhul on isiku süüdi tunnistamiseks siiski piisav, kui prokurör suudab tõendada vähemalt kaudse tahtluse olemasolu süüdistataval.

Teo subjektiivse külje tõendamine on probleemne, kuna subjektiivse külje tõendamine sõltub paljudel juhtudel isikuliste tõendiallikate olemasolust. Samuti on süüdistatava subjektiivset suhtumist toimepandud teosse võimalik järeldada ka teo iseloomust enesest (*n-ö välise teopildi põhjal*). Näiteks kui süüdistatav on korduvalt noataolise esemega löönud kannatanu elutähtsatesse piirkondadesse, on raske jõuda järelduseni, et kannatanu vigastused on tekitatud ettevaatamatusest – antud juhul saab teo iseloomust enesest tuletada vähemalt kaudse tahtluse olemasolu ja seda ka siis, kui isikulised tõendiallikad puuduvad ning süüdistatav kasutab oma seadusjärgset õigust keelduda ütluste andmisest (KrMS § 34 lg 1 p 1, § 35 lg 2).

⁹² RKKKo 1-17-1327 p 13.

⁹³ Neid süüdistusakti elemente on pikemalt käsitletud peatükkides 2.1.2 ja 2.1.3.

⁹⁴ RKKKo 3-1-1-7-12 p 13.

⁹⁵ RKKKo 1-16-4665 p 10. “Süüdistus on hüpotees, mille tõestamine või ümberlukkamine on kohtumenetluse ülesanne.”

Juhul, kui kuriteo subjektiivse külje tõendamine on probleemne, võib osutada keeruliseks ka süüdistusaktis sisalduva tõendite nimekirja juurde, millise tõendiga soovib prokurör tõendada tahtluse olemasolu. Sellisel juhul on vajalik olemasolevate tõendite pinnalt koostada süüdistuse sisu, milles prokurör esitab enda nägemuse (veendumuse) toimepandud teost ning sealjuures teeb ka järelduse tahtluse vormi kohta. Prokuröri veendumusel süüdistatava poolt toimepandud teost saabki tähendus olla alles siis, kui see on prokuröri poolt süüdistusaktis dokumentaalselt ja põhjatatult vormistatud. Siinkohal on töö autor ühel seisukohal Eerik Kergandbergiga, kes on leidnud, et prokuratuur täidab süüdistusfunktsiooni mitte üksnes süüdistusakti koostamise ja edastamisega kohtule, vaid süüdistust tuleks lugeda mõnevõrra ulatuslikumaks, kui süüdistusaktis kirjapandud tekst. Ühe õigusmaailma sügavuti tundva ja aruka prokuröri korraliku süüdistuse juurde peaks kuuluma ka kindel arusaam, strateegiline plaan selle kohta, kuidas kohtukõnes esitada enda veendumust selliselt, et see võiks üle kasvada ka kohtu veendumuseks.⁹⁶ Seega võib järeldada, et süüdistusakt ning prokuröri kohtukõne on omavahel olemuslikult tihedalt seotud ning lühidalt kuid kõikehõlmavalt kirjutatud süüdistusakti põhjal ei saa teha automaatselt järeldust, et süüdistusakt on koostatud liigselt napolisõnaliselt. Süüdistusaktis esinevaid olulisi puudusi prokuröri kohtukõne siiski likvideerida ei saa.

⁹⁶ E. Kergandberg. Kümme märkust seoses prokuröri funktsionaalse rolliga Eesti tänases ja tulevases kriminaalmenetluses – *Juridica* 1999/II.

2.2. Süüdistusaktide analüüs

Järgnevalt analüüsitakse Lõuna ja Lääne Ringkonnaprokuratuuri valitud süüdistusakte ajavahemikust 2014 – 2019. Analüüsitakse peamiselt subjektiivse koosseisu kajastamise erisusi väljavalitud süüdistusaktides ning antakse hinnang, kas süüdistusaktides on välja toodud piisavalt faktilisi asjaolusid, mis võimaldavad teha järeldusi tahtluse olemasolu kohta süüdistataval teo toimepanemise hetkel. Samuti analüüsitakse, kas süüdistusaktides tõendite nimekirjas on lisatud viiteid selle kohta, milliste tõenditega tõendatakse süüdistava subjektiivset suhtumist oma teosse.

2.2.1. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 16284000211

Süüdistuse sisu: “P.L.-i süüdistati selles, et tema 28.05.2016. a kella 16.25 paiku viibides aadressil X lõi tekkinud tüli käigus S.A.-d kahel korral käega näkku ja seejärel tapmise eesmärgil ühel korral noaga südame piirkonda. S.A. suri P.L.-i poolt tekitatud vigastuste tõttu sündmuskohal. S.A. surma põhjuseks oli rindkere torke-lõikehaav rindkereseina, südamepauna, südame ja aordi vigastusega, mille tüsistusena tekkis äge verekaotus sisemisest ja välisest verejooksust.

Seega pani P.L. toime KarS § 113 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo, s.o teise inimese tapmise.”

Süüdistuses on välja toodud, et P.L. lõi kannatanut noaga ühel korral südame piirkonda tapmise eesmärgil. Sellisest sõnastusest võib järeldada, et prokuröri hinnangul pani süüdistatav kuriteo toime kavatsetult (KarS § 16 lg 2), kuigi süüdistuse sisusse ta *expressis verbis* terminit “kavatsetus” ei lisanud.

Süüdistusakti kolmandas punktis ehk tõendite loetelus loetletud tõendid kinnitavad süüdistusakti kohaselt “kuriteo asjaolude” punktis toodud asjaolusid (näiteks “*Tunnistaja K. V. ütlused, millest nähtuvad kuriteo toimepanemise aeg, toimepanemise asjaolud ja kuriteo toimepannud isik*”). Taoline sõnastus on eksitav, kuna tõendite loetelu on eelkõige siiski seotud süüdistuse sisu tekstiga ning KrMS § 154 lg 2 p 4 kohaselt märgitakse süüdistusakti põhiosas tõendid, mis kinnitavad süüdistuse aluseks olevaid asjaolusid, viidates, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse. Iga loetelusse kuuluva tõendi puhul peab seejuures olema ära nimetatud see konkreetne süüdistuse sisust (KrMS § 154 lg 3 p 2) hõlmatud faktiline/eluline asjaolu, mille kinnitamiseks prokurör sellele tõendile tugineda soovib.⁹⁷ Süüdistatavale etteheidetava käitumise kirjeldust ei saa tuletada süüdistusakti tekstist tervikuna, vaid üksnes lõpposas märgitavast süüdistuse sisust.⁹⁸

Tõendite loetelu osas süüdistusaktis on leitud, et süüdistatava tahtluse (“*tapmise eesmärgi*”) olemasolu tõendavad peamiselt kaks tõendit:

⁹⁷ RKKKo 3-1-1-7-12 p 13.

⁹⁸ RKKKo 3-1-1-31-10 p 14.

- *Ütluste ja olustiku seostamise protokoll 31.05.2016, mis kinnitab tunnistaja R. L. ütluste usaldusväärust, tõendab kuriteo toimepanemise aega, kohta, motiivi ja muid asjaolusid seoses kuriteoga;*
- *Kahtlustatava P. L.-i ütlused, milles kajastuvad tema selgitused kuriteo toimepanemise põhjuste ja asjaolude kohta.*

Lisaks eeltoodud kahele tõendile on prokurör süüdistusaktis korduvalt erinevate tunnistajate ütluste juures leidnud, et ütlused tõendavad kuriteo toimepanemise asjaolusid. Eeltoodud sõnastus on ebapiisav, kuna tegemist on üldsõnalise märkusega ning konkreetse tõendi juures on seega jäänud märkimata täpselt, millist konkreetset süüdistuse sisust hõlmatud faktilist asjaolu nimetatud tõendiga soovitakse tõendada.

Tõendite loetelus toodud ütluste ja olustiku seostamise protokoll tõendab prokuröri hinnangul kuriteo motiivi. Motiiv on süüteo toimepanemisele viinud sisemine põhjus, tegutsemisele või tegevusetuks jäämisele ergutav impulss. Motiiv on koosseisutunnus üksnes siis, kui see on eriosa koosseisus otseselt ette nähtud (näiteks KarS § 114 lg 1 p 5: tapmine omakasu motiivil).⁹⁹ Seega on motiiv iseenesest subjektiivset ebaõigust kirjeldav tunnus, kuid motiivi olemasolu on vajalik tuvastada üksnes juhul, kui eriosa koosseis motiivi tuvastamise koosseisutunnusena vajalikuks peab. Antud juhul ei piisa termini “motiiv” asendamisest ning nentimisest, et ütluste ja olustiku seostamise protokoll tõendab subjektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid. Juhul, kui protokoll tõepoolest tõendab subjektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid, tuleb tõendi juurde lisada konkreetne ja täpne viide, millist asjaolu selle tõendiga tõendada soovitakse. Antud juhul piisaks, kui prokurör viitaks tõendi juures, et protokolliga soovitakse tõendada kavatsuse olemasolu kannatanu tapmise suhtes (sõnastus võib-olla ka teistsugune, kuid prokurör peaks ära näitama kavatsuse olemasolu süüdistataval teo toimepanemise hetkel, kuna süüdistuse sisus heidetakse süüdistatavale ette “*tapmise eesmärki*”).

Teine tõend, mis prokuröri hinnangul tõendab subjektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid, on kahtlustatava ütlused. Prokurör on leidnud, et kahtlustatava ütlused tõendavad kuriteo toimepanemise põhjuseid, nimetamata seejuures konkreetset subjektiivset tunnust (antud juhul kavatsuse olemaolu). Probleem süüdistatava ütlustega ja sealhulgas subjektiivse

⁹⁹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 24.

külje tunnustele vastavate asjaolude tõendamiseks võib tekkida juhul, kui süüdistatav soovib kasutada kohtuistungil kohtuliku uurimise käigus seadusjärgset õigust keelduda ütluste andmisest (KrMS § 34 lg 1 p 1, § 35 lg 2). Taolises olukorras võib kohus kohtumenetluse poole taotlusel lubada esitada tõendina süüdistatava poolt kohtueelses menetluses antud ütlusi. Süüdistatava ütluste avaldamine risküsitlemise võimaluseta on oluline erand §-s 15 sätestatud tõendite kohtuliku uurimise vahetuse põhimõttest.¹⁰⁰ Sellisel juhul on oluline kohtuotsus vormistada nii, et oleks võimalik eristada, millised ütlused on saadud kohtuistungil millised on aga antud kohtueelses menetluses ning avaldatud kohtuistungil. Juhul, kui kohus ei järgi ütluste avaldamisel menetlusseadustikust tulenevat korda kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamisel ning kasutab siiski süüdistatava kohtueelses menetluses antud ütlusi kohtuotsuse tegemisel, võib tegemist olla kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega.¹⁰¹

Analüüsiv süüdistusakt on subjektiivse külje tunnustele vastavate asjaolude tõendamise osas küll veidi puudulik, kuid tegemist ei ole ilmselt puudustega, mis toob kaasa kohtu võimatuse süüdistuses nimetatud vastutuse eeldusi süüdistatavale omistada. Tõendite puudumise või puudulikkuse korral on kohtul võimalik välist teopilti hinnates siiski jõuda järeldusele, et süüdistatav tegutses antud juhul vähemalt kaudse tahtlusega. Süüteo koosseisus kirjeldatud tagajärg - surm - on ajalises ja ruumilises lähiseoses eluohtlikuks hinnatava teo toimepanemisega.

¹⁰⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 674.

¹⁰¹ RKKKo 3-1-1-88-06 p 9.

2.2.2. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 17284000313

Süüdistuse sisu: “*M. E.-d süüdistatakse selles, et tema tungis 22.09.2017. a kella 10.20-11.05 vahel aadressil X kooli võimlas kallale K. T.-le, kelle lükkas kehalise kasvatuses tunni ajal võimlemismattidele pikali ja väänas käega tema paremat jalga, tekitades sellega kannatanule füüsilist valu ja tervisekahjustused. K. T.-l tuvastati valulikkus parema põlve piirkonnas.*

Veel süüdistatakse M. E.-d selles, et tema tungis 22.09.2017. a kella 11.25-12.10 vahel aadressil X asuva kooli staadionil kallale R. A.-le, kelle lükkas kehalise kasvatuses tunni ajal murule pikali, lõi ühe korra rusikaga vasaku oimupiirkonda, ühe korra rusikaga paremale poole kaelapiirkonda ja pigistas teda kaelast, tekitades sellega kannatanule füüsilist valu ja tervisekahjustused. R. A.-l tuvastati paremal pool kaelal sõrmejälgedest punased laigud ning valulikkus vasaku oimu piirkonnas.

Seega pani M.E. toime KarS § 121 lg 2 p 3 järgi kvalifitseeritava kuriteo, so teise inimese tervise kahjustamise ja valu tekitava kehalise väärkohtlemise, mis on toime pandud korduvalt.

Süüdistuses ei ole prokurör välja toonud, milline oli prokuröri hinnangul süüdistatava sisemine suhtumine süüdistuses kirjeldatud teo toimepanemisse. Siinkohal võib tekkida küsimus, kas eeltoodud süüdistuse sisus kirjeldatud faktilised asjaolud on piisavad, jõudmaks ühtegi täiendavat asjaolu juurde mõtlemata abstraktselt järelduseni, et süüdistatava käitumine realiseerib KarS § 121 lg 2 p 3 kõik tunnused.¹⁰² Riigikohus on leidnud siiski, et kui isikut süüdistatakse kuriteokoosseisu järgi, mille subjektiivne koosseis eeldab tulenevalt KarS § 15 lg-st 1 tahtlust, peab teokirjeldusest nähtuma, et süüdistatav pani talle etteheidetava teo toime tahtlikult.¹⁰³ Antud juhul oleks pidanud prokurör seega lühidalt märkima, et süüdistatav pani teo toime tahtlikult ning millise tahtluse vormiga antud juhul tegemist võis olla.

Riigikohus leidis ülalviidatud lahendis, et süüdistuses sisalduv formuleering subjektiivse koosseisu täidetavuse kohta võib olla sõnastatud lühidalt ning piisab ka näiteks üksnes tõdemusest, et isik pani teo toime “kavatsetult”. “*V.V-le esitatud süüdistuse tekstis on ära*

¹⁰² E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 399.

¹⁰³ RKKKo 3-1-1-83-10 p 19.

toodud asjaolu, et V.V. esitas OÜ V maksudeklaratsioonides maksuhaldurile valeandmeid tahtlikult ja ta tegi seda OÜ V maksukohustuse vähendamise eesmärgil. Kolleegiumi hinnangul oli süüdistuse selline formuleering käesoleval juhul piisav, tagamaks V.V-le ja tema kaitsjale tõhus võimalus esitada soovi korral väiteid ja neid kinnitavaid tõendeid selle kohta, et V.V. teos puudub KrK § 148¹ lg 2 ja 10, KarS § 386 lg 1 või KarS § 389¹ lg 1 subjektiivne koosseis.”¹⁰⁴ Ka analüüsitava süüdistusaktis oleks seega piisanud üksnes tõdemusest, et süüdistatav pani teo toime tahtlikult (vajalik nimetada ka konkreetne tahtluse vorm). Süüdistatava mittendüstumisega talle süüks arvatava kuriteokoosseisu subjektiivsele tunnusele vastavate faktiliste asjaoludega on süüdistataval võimalik koos kaitsja abiga esitada seega omapoolseid väiteid ja tõendeid selle kohta, et tegemist ei olnud tahtlikult toimepandud teoga.

Tõendite loetelu osas süüdistusaktis ei ole ühegi tõendi juurde lisatud viidet, mille kohaselt tõendaks tõend süüdistataval tahtluse olemasolu teo toimepanemise ajal. Tõendite nimekirjas on mõlema vägivallaepisoodi kohta üksnes üks tunnistaja, kes M.E. poolt teo toimepanemist pealt nägi. Süüdistusaktis ongi kuriteo toimepanemist pealt näinud tunnistajate ütluste juures lisatud üksnes järgnev viide: “*tõendatakse asjaolu, et tunnistaja nägi pealt kuriteo toimepanemist.*” Seda, millist süüdistuse sisus nimetatud faktilist asjaolu antud tõendiga tõendada soovitakse, lisatud ei ole. Tegemist on probleemse olukorraga, kuna süüdistatav end üheski süüks arvatavas kuriteoepisoodis süüdi ei tunnistanud ning väitis, et K. T.-le tegi haiget kogemata (ehk mitte tahtlikult). Sellises olukorras on prokuröri erilise vastutus koostada puudusteta süüdistusakt ning jälgida, et kõik süüdistuse sisus süüdistatavale omistatavad faktilised asjaolud oleks prokuröri hinnangul tõendatud. Lõpliku hinnangu ja põhjenduse selle kohta, miks ja millega või kas üldse loetakse mingi süüdistuses kirjeldatud faktiline asjaolu tõendatuks, peab aga sisalduma kohtuotsuses, mitte süüdistuses.¹⁰⁵

¹⁰⁴ RKKKo 3-1-1-83-10 p 20.

¹⁰⁵ RKKKo 3-1-1-66-12 p 9.4.

2.2.3. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 18284000524

Süüdistuse sisu: “I. P.-d süüdistatakse selles, et tema, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust, juhtis 23.12.2018 kella 00.10 paiku Viljandimaal aadressi X juures mootorsõidukit Volkswagen Passat registreerimismärgiga XXX XXX seisundis, kus alkoholisaldus ühes liitris väljahingatavas õhus oli 0,93 mg/l kohta.

Mootorsõiduki juhtimisega joobeseisundis pani I. P. toime KarS § 424 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo.”

Antud juhul ei ole prokurör süüdistuse sisus välja toonud süüdistatava subjektiivset suhtumist toimepandud teo osas. Siiski on KarS § 424 lg-s 1 sätestatud kuriteo näol tegemist olukorraga, kus tahtluse olemasolu süüdistataval on võimalik tuletada kuriteo asjaoludest n-ö välise teopildi alusel. Seda aga üksnes siis, kui isik tabatakse vahetult sõidukit juhtimast. Antud juhul nähtub aga süüdistusakti kuriteo asjaolude osas, et sündmuskohale jõudnud politseiametnikud tabasid I. P. sündmuskohalt auto vahetust lähedusest (“auto juures askeldamas”), mitte auto juhiistmelt.

Asjaolu, et tahtlus on mootorsõiduki joobeseisundis juhtimise puhul võimalik tuletada välise teopildi alusel, ei välista siiski prokuröri kohustust süüdistuse sisus märkida süüdistatava subjektiivne suhtumine toimepandud teosse.¹⁰⁶ Siinkohal oleks piisanud näiteks märkimisest, et isik “...juhtis mootorsõidukit joobeseisundis kavatsetult...”. Prokuröri poolt koostatud süüdistust muudaks seejuures oluliselt täpsemaks vähemalt nentimine, et tegu on toime pandud vähemalt kaudse tahtlusega.

Tõendite loetelu osas süüdistusaktis ei ole ühegi tõendi juurde lisatud viidet, mille kohaselt tõendaks tõend I. P.-l tahtluse (veel vähem mõne tahtluse konkreetse vormi) olemasolu teo toimepanemise ajal. Subjektiivsete tunnuste poolest aga eeldab KarS §-s 424 sätestatud süütegu tahtlust kõigi selle objektiivsete tunnuste suhtes.¹⁰⁷ Tõendite loetelus on nimetatud vaid üks isikuline tõendiallikas, kes nägi pealt süüdistatava poolt auto juhtimist. Teiste isikuliste tõendiallikatena on nimetatud kaks politseiametnikku, kes väljakutset lahendasid

¹⁰⁶ RKKKo 3-1-1-83-10 p 19.

¹⁰⁷ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 1017.

ning kellele sündmust pealt näinud tunnistaja avaldas sõidukit juhtinud isiku andmed. Süüdistusaktis märgitud süüdistatava eeluurimise käigus antud ütlustega tõendatakse seda, et süüdistatav tunnistas süüdistuses märgitud ajal ja kohas mootorsõiduki juhtimist alkoholihoobes ehk puudub viide teo subjektiivse külje kohta.

Eeltoodud puudused (ning tõendite vähesus) süüdistusaktis võivad kujuneda puudusteks, mis toovad kaasa kohtu võimatuse süüdistuses nimetatud vastutuse eeldusi süüdistatavale omistada. Siiski leidis Tartu Maakohus¹⁰⁸, et süüdistatav juhtis süüdistuses kirjeldatud ajal ja kohas mootorsõidukit. Kohus leidis, et süüdistatav pani mootorsõiduki juhtimise joobeseisundis toime otsese tahtlusega. Kohus järeldas süüdistatava käitumises otsese tahtluse olemasolu süüdistataval sündmuskohal tuvastatud alkoholihoobe määra ja süüdistatava ütlustest lähtudes, mille kohaselt I. P. oli pikema aja vältel tarvitanud alkoholi. Antud juhul ei piisa eeltoodud põhjendusest magistriltõo autori hinnangul järeldamiseks, et isik pani teo toime otsese tahtlusega. Ainuüksi tõdemusest, et isik oli süüdistuse sisus märgitud ajal alkoholihoobes, ei saa järeldada, et süüdistatava tahtlus hõlmas konkreetses süüteokoosseisus – KarS §-s 424 – märgitud tunnuseid. Magistriltõo autori hinnangul tõendab antud juhul tahtluse olemasolu süüdistataval (ainus) tunnistaja, kes süüdistatava poolt mootorsõiduki juhtimist pealt nägi ning kelle ütluste alusel ilmselt tegi kohus järeldusi välise teopildi ja seejärel subjektiivse koosseisu kohta. Süüdistatav end kohtuistungil kuriteos süüdi ei tunnistanud, mistõttu hindas kohus süüdistatava antud ütlused ebausaldusväärseks ning jättis tõendikogumist välja.

¹⁰⁸ TMKo 06.09.2019, 1-19-1961.

2.2.4. Süüdistusakt kriminaalasjas nr 14250101790

Süüdistuse sisu: "Käesolevas kriminaalasjas on süüdistus esitatud A. A. -le selles, et tema pani toime suures koguses narkootilise aine ebaseadusliku käitlemise, mis seisnes selles, et tema 29.10.2014 kell 02:01 koos R. R. -ga ületas sõidukiga Mercedes Benz Vito reg. märgiga X Lilli piiripunktis Eesti Vabariigi riigipiiri (suunaga Lätist Eestisse), toimetades grupis R. R. -ga ebaseaduslikult Eesti Vabariiki narkootilist ainet kokaiini, mille olid eelnevalt omandanud eeluurimisega täpselt tuvastamata kohas ja isikult 2014 a oktoobris. 29.10.2014 kella 02:10 ajal peeti aadressil X kinni sõiduk Mercedes Benz Vito registrimärgiga X, mida juhtis R. R. ja sõidukis viibis A. A. kaasreisijana. A. A. kinnipidamise käigus 29.10.2014 kell 02:11 leiti tema vahetust lähedusest, tema keha alt pruuni värvi kilesse pakitud pakend, kogukaaluga 105,46 grammi, milles oli valget värvi pulbriline aine, mis kiirtestimisel reageeris positiivselt narkootilisele ainele kokaiin. R. R. kinnipidamisel andis ta vabatahtlikult politseile üle oma soki sees oleva paki 0,32 grammi valge pulbrilise ainega. A. A. koos R. R.-ga käitlesid narkootilist ainet kokku 105,78 grammi.

Vastavalt narkootilise aine ekspertiisiaktile nr 14E-AN1164 sisaldab valge tükiline pulber, massiga 97,12 grammi (peale kuivatamist) kokaiini (hüdrokloriidina), kokaiinhüdrokloriidi sisaldus on 80%, pulbris on 69,4 grammi kokaiini. Narkootiline aine kokaiin kuulub vastavalt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse (NPALS) § 3¹ lg 1 ja sotsiaalministri 18.05.2005 määruse nr 73 lisa 1 alusel narkootiliste ja psühhotroopsete ainete II nimekirja. NPALS § 3 lg 1 järgi on narkootiliste ainete käitlemine keelatud, välja arvatud meditsiinilisel või teaduslikul eesmärgil, narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud kuritegude ennetamiseks, avastamiseks ning tõkestamiseks või käesolevas seaduses ettenähtud õppeotstarbel kasutamise eesmärgil. NPALS § 3¹ lg 3 kohaselt loetakse suureks koguseks narkootilise aine kogust, millest piisab narkojoobe tekitamiseks vähemalt kümnele inimesele. Ekspertid on kirjanduse andmetele tuginedes andnud arvamuse selle kohta, et kümnele isikule narkojoobe tekitamiseks piisab 0,65 grammist kokaiinist. Seega A. A. ja R. R. poolt käideldud narkootilise aine kogus vastab suurele kogusele narkootilise ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse § 3¹ lg 3 mõttes, kuivõrd on tuvastatud narkootilise aine käitlemine koguses, millest piisab narkootilise joobe tekitamiseks enam kui kümnele inimesele (joove saanuks keskmiselt 1067 isikut).

Seega A. A., narkootilise aine suures koguses ebaseadusliku omandamise, valdamise ja veoga, kui see on toime pandud grupi poolt, pani toime KarS § 184 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo (alates 01.01.2015 kehtiva KarS redaktsiooni kohaselt narkootilise aine suures koguses ebaseadusliku käitlemisega, kui see on toime pandud grupi poolt, pani toime KarS § 184 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo).”

Süüdistuse sisus puudub prokuröri veendumus süüdistatava subjektiivse suhtumise kohta toimepandud teosse - prokurör on piirdunud süüdistuses üksnes süüdistatavate täpse liikumistrajektoori ning isikute vahetust lähedusest leitud narkootilise aine olemuse ning koguse kirjeldamisega. KarS §-s 184 sätestatud kuriteokoosseis eeldab subjektiivsete tunnuste poolest vähemalt kaudset tahtlust kõigi selle objektiivsete tunnuste suhtes. Seega prokurör peab tõendama, et süüdistatavad pidasid vähemalt võimalikuks, et autos valge pulbri hoidmisega käideldakse narkootilist ainet suures koguses.

Riigikohus on analüüsinud süüdistuse sisu suhet kuriteo kvalifikatsiooni, ning leidnud, et viimased on omavahel subsumptsioonisuhetes. See tähendab, et süüdistusakti lõpposas märgitavas süüdistatava tegevuse kirjelduses tuleb obligatoorselt ära näidata kõik need käitumise aspektid, mis prokuratuuri arvates moodustavad kuriteokoosseisu. Materiaalõigusest tulenev kuriteokoosseis esitab seega nõuded sellele, millises ulatuses ja viisil tuleb süüdistusakti lõpposas süüdistatava käitumist kirjeldada¹⁰⁹ Seega juhul, kui prokurör heidab isikule ette KarS § 184 lg 2 p-s 1 sätestatud kuriteo toimepanemist, tuleb süüdistuse sisus selgesõnaliselt näidata ära ka süüdistatava subjektiivne suhtumine toimepandud teosse. Välise teopildi – isikute poolt narkootilise aine omandamise, valdamise ning veo – kirjeldamine ei ole piisav.

Tõendite loetelus puuduvad tõendid, mille juures oleks viide, et tõendiga soovitakse tõendada kavatsuse (või muu tahtluse vormi) esinemist süüdistatavate käitumises. Riigikohus on leidnud, et narkootilise aine käitlemise ahelas tuleb iga isiku puhul kindlaks teha, missugustel sisemistel ajenditel (ja missuguse kasu eesmärgil) ta narkootilist ainet käitles.¹¹⁰ Eeltoodud järelduse on Riigikohus teinud küll seoses narkootilise aine käitlemise suure varalise kasu

¹⁰⁹ RKKKo 3-1-1-96-06 p 13.

¹¹⁰ RKKKo 1-18-5815 p 39.

eesmärgil, kuid magistritöö autori hinnangul tuleb ka suure varalise kasu eesmärgita tuvastada süüdistatavate sisemine ajend. Seega peab süüdistusaktis süüdistuse sisus näitama ära süüdistatavate sisemise ajendi nii narkootilise aine omandamise kui ka valdamise osas. Seejärel tuleb esitada tõendid, kusjuures süüdistatavate sisemine ajend kui tõendamiseseme asjaolu tuleb seostada konkreetse tõendiga.¹¹¹

Süüdistatava tahtluse (ja selle vormi) kohta võib anda informatsiooni tõendite loetelus nimetatud kahtlustatava ütlused. Siiski on prokurör süüdistusaktis piirdunud üksnes järgneva viitega:

- *“Kahtlustatava A. A. ütlused 29.10.2014, 18.11.2014, 15.01.2015, millega tõendatakse narkootilise aine käitlemise asjaolusid koos R. R. –ga.”*

Kuna Riigikohus on tõendite loetelus lugenud ebapiisavaks üldsõnalist märkust, et tõend sisaldab kuriteokoosseisu objektiivse või subjektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid, siis tuginedes lahendile on eeltoodud tõendite loetelust võetud väljavõte ebapiisav.¹¹² Tegemist on sisuliselt märkimisega, et kahtlustatava ütlused tõendavad kuriteokoosseisu objektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid, kuna puuduvad viited konkreetsele süüdistuse sisus välja toodud tõendamiseseme asjaoludele (sh süüdistatava tahtluse vormile).

¹¹¹ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. 599 SE. - [https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab9521d9-5558-45b8-c93a-b5122208c53b/\(25.01.2021\)](https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab9521d9-5558-45b8-c93a-b5122208c53b/(25.01.2021)).

¹¹² RKKKo 3-1-1-7-12 p 13.

3. Subjektiivsete tunnuste kajastamine kohtuotsustes

3.1. Kohtu siseveendumus ning selle õiguslik kontrollitavus

KrMS § 61 lg 2 kohaselt hindab kohus tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt. Endine riigikohtunik Eerik Kergandberg on leidnud, et kohtuniku siseveendumuse näol on tegemist ühe olulisima kohtuniku “tööriistaga”. Siseveendumusest lähtuv tõendite hindamine on kahtlemata kohtuniku ülimalt personaalne otsustus, ning välistatud ei ole sama tõendikogumi kardinaalselt erinev hindamine kahe kohtuniku poolt.¹¹³

Kohtu siseveendumus kujuneb tõendamise tulemina ning väljendub kohtu seisukohas tõendamiseseme asjaolude olemasolu või nende puudumise kohta.¹¹⁴ Kohtu siseveendumuse kujunemine on puhtalt psühholoogiline protsess ning katse allutada see seadusetekstile või kohtupraktikale tähendab irdumist sotsiaalsest reaalsusest. Siiski ei tähenda eeltoodu, et tõenditele kaalu omistamine kaotaks oma subjektiivsuse tõttu õigusliku kontrollitavuse.¹¹⁵ Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et kohtu siseveendumuse kujunemine peab olema kohtuotsuse põhjenduste alusel lugejale jälgitav.¹¹⁶

Tõendite analüüsile kohtuotsuses seab raamid KrMS § 312 p-d 1-3, mille kohaselt on kohtuotsuse põhiosa obligatoorseteks elementideks:

- 1) kohtulikul uurimisel tõendatuks tunnistatud asjaolud ja tõendid, millele tuginetakse;
- 2) tõendid, mida kohus ei pea usaldusväärseks, põhjendus, miks ta neid usaldusväärseks ei pea;
- 3) asjaolud, mis kohus on tunnistanud üldtuntuks ja millele ta otsust tehes tugineb.

Eeltoodud elementide analüüs kohtuotsuses on kohustuslik ning põhjenduste puudumine on käsitletav KrMS § 339 lg 1 p-i 7 alusel menetlusõiguse olulise rikkumisena. Kõnealune regulatsioon annab garantii kohtute poolt kontrollimatult kaalu omistamise vastu uuritud tõendikogumile põhjendusega, et tegemist on kohtu subjektiivse kaalutlusega.¹¹⁷ KrMS § 339

¹¹³ E. Kergandberg. Õigusemõistmise tööriistakast. Kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/2093018/eerik-kerandberg-ogusemoistmise-tooriistakastist> (26.01.2021).

¹¹⁴ E. Kergandberg, A. Kangur jt. Kohtumenetlus. Tallinn Juura 2008, lk 284.

¹¹⁵ O. Nääs. Mõned menetlusõiguslikud tähelepanekud. Riigikohtu kriminaalkollegiumi otsus 3-1-1-22-10 – Juridica 2010/IV, lk 308-309.

¹¹⁶ RKKKo 3-1-1-46-10 p 7.1; 3-1-1-21-10 p 8.

¹¹⁷ O. Nääs (viide 115), lk 309.

lg 1 p 7 muudab tõendikogumi hindamise subjektiivsuse alluvaks õiguslikule kontrollile ning kohtu järeluste arusaamatuse ning mõistetamatuse korral on kõrgema astme kohtul õigus kohtuotsus tühistada.

3.2. Tõendite hindamise etapid

Tõendite hindamise puhul on menetlusteoorias omaksvõetule tuginedes võimalik eristada järgmisi etappe: tõendi asjakohasuse hindamine, tõendi lubatavuse hindamine, tõendi usaldusväärsuse hindamine ning tõendi kaalukuse hindamine.¹¹⁸

Tõendi asjakohasuse hindamise nõude saab tuletada KrMS § 60 lg 2 ja § 62 koostoimes. Nimelt sätestab KrMS § 60 lg 2, et tõendatus on kohtul tõendamise tulemusena kujunenud veendumus, et tõendamiseseme asjaolud on olemas või puuduvad. Sellest saab järeldada, et tõend on asjakohane üksnes siis, kui see kajastab kriminaalmenetluse esemeks oleva kuriteo sellist olulist aspekti, mis võimaldab seda kasutada tõendamisesemesse kuuluva asjaolu tuvastamisel.¹¹⁹ Tõendamiseseme asjaolud on nimetatud KrMS §-s 62. Asjakohatud tõendid ei ole lubatavad.

Eeltoodud väidet asjakohatu tõendi lubamatuse kohta ei ole Riigikohtu praktikas peetud siiski absoluutseks. Nimelt on Riigikohus leidnud, et kuriteo toimepanemine on ajaliselt piiritletud käitumisakt, mis on samas seotud süüdlase käitumisega nii enne kui ka pärast kuriteosündmust. *“Süüdlase käitumine kuriteosündmusele eelnenud või sellele järgnenud ajal võib anda kaudset teavet, mis aitab tuvastada ka seda, milline oli isiku käitumine kuriteosündmuse ajal.”* Seega ei keela seadus tugineda kõrvuti teiste tõenditega ka tõenditele, mis annavad teavet isiku sellise käitumise kohta, mis jääb küll väljapoole süüdistuse ajalisi piire, kuid millel võib olla seos süüdistuses kirjeldatud tegude toimepanemisega.¹²⁰ Eeltoodud lahendi järeldustele tuginedes võib seega nentida, et tõendit, mis ei anna teavet konkreetselt isiku käitumise kohta kuriteosündmuse ajal, ei saa automaatselt pidada asjakohatuks.

Lisaks asjakohasusele hinnatakse tõendite lubatavuse hindamisel ka näiteks seda, kas tõend kuulub KrMS § 63 lg-s 1 sätestatud tõendite loetelusse; kas vahendliku tunnistaja ütlused vastavad KrMS § 66 lg 2¹ tingimustele; kas tunnistaja kohtueelses menetluses antud deponeerimata ütlused vastavad KrMS § 291 lg 3 tingimustele jne. Tulenevalt KrMS § 126¹ lg-st 4 on jälitustoiminguga saadud teave tõend, kui jälitustoimingu loa taotlemisel ja andmisel ning jälitustoimingu tegemisel on järgitud seaduse nõudeid. Riigikohus on leidnud, et erinevalt

¹¹⁸ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 205.

¹¹⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 205.

¹²⁰ RKKKo 3-1-1-16-04 p 9.

muudest tõendi kogumise viisidest kaasneb mistahes jälitustoimingu käigus toimunud seaduserikkumisega (näiteks jälitustoimingu loa põhistamatus) automaatselt saadud teabe tõendina kasutamise lubamatus.¹²¹ Kõigi muude tõendite puhul aga ei kaasne tõendite kogumise korra rikkumisega automaatselt tõendi lubamatust. Riigikohus on leidnud, et tõend on lubamatu üksnes siis, kui tõendi kogumise korda on oluliselt rikutud. Seejuures tuleb hinnata rikutud normi eesmärki ning seda, kas selliseid tõendeid poleks saadud, kui normi ei oleks rikutud.¹²²

Tõendi lubatavuse hindamine on õiguskirjanduses tõstatanud probleemi tõendi lubamatuks tunnistamise kohta kohtuotsuse tegemisel, milleks annab kohtule loa KrMS § 305¹ lg 3. See säte mitte üksnes ei luba tunnistada lubatud tõendit (KrMS § 63 lg 1) nõupidamistoas lubamatuks, vaid vähendab oluliselt tõendite välistamise üksikasjalike reeglite mõju. Kui kohus leiab tõendi olevat ebausaldusväärse, siis ta ei saa tõendit kasutada otsuse tegemisel. Kui aga tõendi välistamise aluseks pole selle ebausaldusväärsus, siis selline tõend hinnatuna kogumis teiste tõenditega mõjutab paratamatult kohtu siseveendumust.¹²³ Siseveendumuse mõjutamine tuleneb sellest, et lubamatu tõend on nõupidamistoas lubamatuks tunnistamisel teinud juba oma töö ning lubamatu tõendiga tutvumine võib panna kohtunikud eetilise dilemma ette - kas mõista õigeaks inimene, kelle kohta kohtunik teab rohkem, kui ta kasutada tohib?¹²⁴

Kui kohus on leidnud, et tõend on asjakohane ja lubatav, tuleb järgmise etapina hinnata tõendi usaldusväärstust. Eeskätt võiks tõendi usaldusväärstuse küsimuse tõstatada tõendi esitaja suhtes vastaspool ja/või kohus. Tõendi usaldusväärseks tunnistamine tähendab kohtuniku veendumust, et see tõend on adekvaatselt kajastanud mingi uuritava kuriteo tunnust ning et seda kajastust on võimalik adekvaatselt kriminaalmenetluses ka reprodutseerida.¹²⁵ Näiteks on Riigikohus leidnud, et isikulisest tõendiallikast pärineva teabe usaldusväärstuse hindamisel tuleb uurida ütluste kujunemist ning võimalikku muutust ajas ehk teisisõnu seda, kas isik on enda ütlustes olnud järjepidev.¹²⁶ Juhul, kui isiku ütlused on ajas kardinaalselt muutunud, on

¹²¹ RKKKo 3-1-1-14-14 p 780.

¹²² RKKKo 3-1-1-52-09 p 11.1.

¹²³ U. Lõhmus. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses. Kui loogiline on Eesti tõendamissüsteem - *Juridica* 2014/IX, lk 699.

¹²⁴ O. Nääs. Tõendamine ja kohtu siseveendumuse kujunemine – menetluspoole tähelepanekud. Kättesaadav: <https://media.voog.com/0000/0038/9691/files/35N%C3%A4%C3%A4s.pdf> (27.01.2021).

¹²⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 209.

¹²⁶ RKKKo 3-1-1-66-15 p 11.

see aluseks tõendi tunnistamiseks ebausaldusväärseks. Loomulikult peab kohus otsuses eeltoodud järeldust põhjendama (KrMS § 312 p 2).

Juhul, kui kohus on jõudnud tõendikogumini, milles sisalduvad tõendid on eraldivõetult nii asjakohased, lubatavad kui ka usaldusväärsed, tuleb anda hinnang tõendite kaalukuse (lõppväärtuse) kohta. Tõendi lõppväärtus on hinnang selle kohta, kuivõrd olulisel kohal on see tõend kohtu jaoks, lugemaks mingit tõendamiseseme asjaolu tuvastatuks (või kummutatuks). Tõend on seda kaalukam, mida rohkem see puudutab “kõige olulisemat”.¹²⁷ Näiteks on ilmselgelt kaalukam tunnistaja tõend, kes kuriteosündmust pealt nägi, ning vähem kaalukam tunnistaja tõend, kes annab teavet üksnes süüdistatava kuriteosündmusele järgnenud käitumise kohta.

Kohus hindab siseveendumusest lähtudes nii tõendeid (eeltoodud etappide alusel) kui ka seda, kas tunnistada mingi kuriteo asjaolu tõendatuks või mitte. Süüdistatavale etteheidetava käitumise kirjeldus tuleneb seejuures süüdistusaktist, kuhu on lisatud ka tõendite loetelu, mis prokuröri hinnangul peaks süüdistatavale etteheidetavat käitumist tõendama. Loomulikult tuleb kohtul hinnata ka kaitseakti ning selles nimetatud tõendeid. Seega on äärmiselt oluline, et prokurör nimetaks süüdistusaktis kuriteo kõiki – nii subjektiivseid kui ka objektiivseid tunnuseid – tõendavad tõendid. See on oluline eelkõige seetõttu, et lisaks asjakohatule ja lubamatule tõendile, on kohtul õigus keelduda vastu võtmast ka tõendit, mida ei olnud loetletud süüdistus- ega kaitseaktis ning kohtumenetluse pool ei nimeta olulisi põhjuseid, miks ta ei saanud taotlust varem esitada (KrMS § 286¹ lg 2 p 2).

¹²⁷ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 211.

3.3. Kohtuotsuste analüüs

Järgnevalt analüüsitakse erinevate Eesti maakohtute praktikat tuvastamiseks kohtuotsustes sisalduvaid probleeme subjektiivsete tunnuste kajastamisega kohtuotsustes. Eelkõige analüüsitakse kohtuotsuseid, kus isikud on süüdi tunnistatud raskete isikuvastaste kuritegude toimepanemise eest, kuna raskete isikuvastaste kuritegude puhul võib subjektiivsele koosseisule antav õiguslik hinnang olla karistuse kohaldamise määra osas määrav. Kohtuotsuste analüüsi käigus püütakse leida vastused eelkõige järgmistele küsimustele:

- kas kohtud on andnud (põhjaliku) hinnangu süüdistatava subjektiivse suhtumise kohta teosse kuriteo toimepanemise hetkel?
- kuidas on kohtud tahtluse olemasolu süüdistatava käitumises põhjendanud?
- milliste tõendite alusel on kohtud teinud järeldusi subjektiivse koosseisu täidetuse kohta?
- kas kohtu järeldus subjektiivse koosseisu kohta on veenev ning järelduse tegemine/kujunemine jälgitav?
- kas süüdistatava käitumise kvalifitseerimine sõltub väljatoodud lahendites subjektiivsele koosseisule antavast hinnangust?

Lisaks eeltoodule analüüsitakse lühidalt ka ringkonnakohtu määrusi, milles on antud hinnang esimese astme kohtute määrustele, millega tagastati süüdistusakt prokuratuurile. Eelkõige tuuakse välja ringkonnakohtute väljatoodud puudused süüdistusaktides ning magistriltõõ autori hinnang süüdistusaktide tagasisaatmise põhjendatusele.

3.3.1. Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja 05.03.2020. a otsus nr 1-19-8866¹²⁸

H. P., G. Ö. ja M. U. tunnistati süüdi KarS § 118 lg 1 p-de 1 ja 7 järgi, mis seisnes selles, et eelnimetatud isikud ajavahemikul 07.12.2018 kuni 12.12.2018 kella 22.00 paiku täpselt tuvastamata kuupäeval ja kellaajal Pärnu maakonnas peksid tahtlikult nii rusikate kui ka jalgadega algul püsti seisvat ning hiljem maas lamavat A. H.-d, kes vägivallatsete arvulisest ülekaalust tingituna ei olnud võimeline vastupanu osutama ega eest ära liikuma, pea ja keha piirkonda. Oma tegevusega tekitasid süüdistatavad mitmeid raskeid vigastusi pea ja keha piirkonda (sh peajuinfarkt, peajuuruse, ülalõuamurd jne).

Süüdistatava H. P. ütlustest nähtuvalt peksti kannatanut õues vahetpidamata kolme süüdistatava poolt ning kannatanu vastupanu kordagi ei osutanud. Kui pekmine lõpetati jäeti kannatanu detsembrikuul õue maha. Süüdistatavad ise läksid tuppa käsi ja riideid puhtaks pesema ning alkoholi tarbima. Mingil hetkel roomas kannatanu neljakäpukil tuppa, nägu üleni verine ja enesetunne halb. Järgmised 2 päeva viibis kannatanu elutoa põrandal. Ka wc-sse liikus kannatanu neljakäpukil ja käis seal ka oksendamas. Kannatanu oksendas verd, verd oksendas ta ka tuppa. A.H suri 30.12.2018 kell 06.10 SA Pärnu Haiglas teadvusele tulemata.

Pärnu Maakohus on kuriteo subjektiivset külge analüüsinud põhjalikult ning leidnud, et süüdistatavate tahe oli suunatud kannatanule tervisekahjustuse tekitamisele, s.h mõõndes, et tegemist võib olla eluohtliku tervisekahjustusega. Kohus on subjektiivse külje tuvastamisel rõhutanud välise teopildi olulisust ning viitanud Riigikohtu lahendile, mille kohaselt isiku käitumise subjektiivse külje tuvastamisesse peavad olema kaasatud kõik konkreetse kriminaalasja menetlemise käigus tõendamist leidnud asjasse puutuvad objektiivsed asjaolud.¹²⁹

Süüdistatavate seletuste kohaselt tekkis neil kannatanuga konflikt, mille tulemusena oli süüdistatavatel soov kannatanule n-ö füüsiline õppetund anda. Eeltoodud seletusest järeldas kohus, et tervisekahjustuse tekitamise osas oli tahtluse vormiks kavatsetus. Eluohtliku seisundi põhjustamise puhul oli kohtu hinnangul tahtluse vormiks kaudne tahtlus, mille olemasolu põhjendas kohus kannatanule abi osutamata jätmise ning kannatanu löömisega vigastustele vastuvõtlikku piirkonda ehk pähe. Kohus leidis aga, et surma saabumist ei saa süüdistatavatele

¹²⁸ PMKo 05.03.2020, 1-19-8866.

¹²⁹ RKKKo 3-1-1-142-05 p 20.

tahtliku tagajärjena omistada, vaid surma saabumise osas esines ettevaatamatus – kergemeelsus. Eeltoodut põhjendas kohus sellega, et vigastuste tekitamise ja surma saabumise vahel oli pikk ajavahemik ning süüdistatavad lõpetasid ründe. *“Objektiivselt väliselt hinnates ei pidanud süüdistatavad sellises olukorras arvama, et kannatanu elu ei suudetaks päästa.”*

Kohus on eeltoodut arvesse võttes andnud põhjaliku hinnangu süüdistatavate subjektiivse suhtumise osas toimepandud teosse eelkõige n-ö välise teopildi alusel. Käesoleva töö autor aga täiel määral kohtu seisukohtadega ei nõustu ning leiab, et süüdistatavate käitumine oleks tulnud kvalifitseerida KarS § 113 lg 1 järgi.

Tapmise subjektiivseks küljeks on tahtlus, mis peab esinema kõigi objektiivsete tunnuste – surmav tegu, surm ja nendevaheline kausaalseos – suhtes. Tapmine on toime pandud kaudse tahtlusega, kui toimepanija kindlalt ei tea, kuid peab võimalikuks, et tema tegu põhjustab kannatanu surma ning möönab seda. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande autorid on leidnud, et objektiivsed asjaolud, mis võimaldavad subjektiivse koosseisu kohta järelduste tegemist, on eelkõige tervisekahjustuste arv, laad ja paiknemine, samuti relva kasutamine.¹³⁰ Riigikohus on leidnud, et pekstes kannatanut rusikate ja jalgadega valimatult keha elutähtsatesse osadesse nagu pea, rindkere ja kõht peab süüdlane võimalikuks ja möönab mistahes tagajärge, sh kannatanu surma saabumist ja tegu on toime pandud kaudse tahtlusega.¹³¹ Antud asjaoludel peksid kannatanut elutähtsatesse piirkondadesse korraga kolm inimest, kusjuures kannatanu ei osutanud mingit vastupanu. Peksmise lõppedes jäeti kannatanu detsembrikuul õue lebama ning süüdistatavad suundusid tuppa alkoholi tarvitama. Mõni aeg hiljem roomas tuppa ka kannatanu, kellele süüdistatavad ei kutsunud abi kaks päeva, olenemata sellest, et kannatanu oksendas verd. Eeltoodud asjaoludest võib järeldada, et välise teopildi alusel on tegemist tapmisega.

Kohus leidis, et tagajärje – surma saabumise – osas oli tegemist ettevaatamatusega (kergemeelsuse vormis). Kergemeelsuse puhul näeb isik ette tagajärje saabumist, kuid loodab seda vältida. Kergemeelsust iseloomustab intellektuaalse elemendi seisukohast see, et isik nägi ette ehk pidas võimalikuks oma teos süüteokoosseisule vastava asjaolu teostumist, voluntatiivse elemendi seisukohast aga lootus, et koosseisupärane asjaolu mingil põhjusel

¹³⁰ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 361-362.

¹³¹ RKKKo 3-1-1-106-97.

tegelikkuses ei realiseeru ehk lootmine selle vältimisele.¹³² Analüüsitava lahendi asjaoludele tuginedes ei saa tõsikindlalt järeldada, et süüdistatavad lootsid, et kannatanu surm ei saabu. Seda eelkõige põhjusel, et peale kannatanu peksmist jäeti kannatanu õue ning hiljem (kui kannatanu jõudis tuppa) ei osutatud ega kutsutud kannatanule abi kahe päeva jooksul olenemata sellest, et kannatanu oksendas verd ning oli peaaegu liikumisvõimetu. Tavalise elukogemuse alusel oleksid pidanud süüdistatavad ette kujutama, et verd oksendaval ja praktiliselt liikumisvõimetul inimesel võib esineda eluohtlik tervisekahjustus, mis võib lõppeda surmaga. Seega kergemeelsusest antud juhtumi asjaolusid arvestades saab äärmisel juhul rääkida üksnes siis, kui teo toimepanijad oleksid osutanud kannatanule vähemalt esmast arstiabi (nt puhastanud haavad, toimetanud kannatanu voodisse vms). Süüdistatava H. P. ütlustest aga nähtub, et kannatanu viibis kaks päeva elutoa põrandal. Ka Riigikohus on leidnud, et isiku käitumises võimalikku tagajärge puutuva tahtluse tuvastamine pannakse suuresti sõltuvusse konkreetse teo väliselt avalduvast ohtlikkuse astmest, mida senises praktikas on nimetatud teo objektiivseks avaldumiseks.¹³³ Välise teopildi alusel tuleb tõdeda, et süüdistatavad löid antud juhul teadlikult sellise kausaalahela kulgemise, mille käiku ja tagajärgi nad ei osanud ega ka tahtnud kontrollida – järelikult kiitsid süüdistatavad heaks kannatanu surma saabumise kaudse tahtluse vormis.

Kui jõuda analüüsi tulemusena siiski järeldusele, et süüdistatavate tegu tuleks kvalifitseerida KarS § 118 lg 1 p-de 1 ja 7 järgi, tekib küsimus, kuidas eluohtliku seisundi tekitamise osas sai kohus jõuda järeldusele, et tegemist oli kaudse tahtlusega, kuid surma saabumise osas kergemeelsusega. Juhul, kui teo toime pannud isikud on möönnud kaudse tahtluse vormis kehalise väärkohtlemise enamohtliku tagajärjena ohtu elule, siis on nad paratamatult möönnud kaudse tahtluse vormis ka seda, et elule ohu tekitamise tagajärjena võib saabuda kannatanu surm. Vastupidist seisukohta autoriga on väljendatud karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes, kus on leitud, et “*surma põhjustamine kergemeelsusega tähendab automaatselt, et toimepanijal oli elu ohustamise osas tahtlus ehk tegu vastab KarS § 118 lg 1 p 1 koosseisule.*”¹³⁴ Magistritöö autor eeltoodud seisukohaga ei nõustu ning leiab, et KarS § 118 kohtupraktikat tuleks selles osas muuta.

¹³² J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 65.

¹³³ RKKKo 3-1-1-76-16 p 17.

¹³⁴ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 377.

3.3.2. Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 15.07.2020. a otsus nr 1-20-2365¹³⁵

J. P. tunnistati süüdi KarS § 118 lg 1 p 1 järgi, mis seisnes selles, et 01.01.2020 kella 08.49 ajal Tallinnas xxx asuva kortermaja ees lõi A. S.-i mitmel korral noaga (noatera pikkus 24,7 cm) keha piirkonda ja jalgadesse, millistest löökidest üks noalöök tabas kannatanut rindkere piirkonda ning üks löök reie piirkonda. Noalöökidega rindkere piirkonda põhjustas J. P. A. S.-ile eluohtliku tervisekahjustuse. Rindkeret tabanud haava sügavus oli kompuutertomograafia järgi 10 cm ja laius 2 cm.

Kohus on andnud süüdistatava teo subjektiivsele küljele hinnangu ning leinud, et J. P. tegutses A. S.-i noaga löömisel tahtlikult – kavatselt. Kohus põhjendas sellist järeldust kannatanu mitmekordse löömisega (osad löögid tabasid ka üksnes rõivaid) ning löömise jõulisusega – rindkere piirkonda tekitatud haava sügavus oli 10 cm. *“Kohtu hinnangul on nuga üldteada vahend, millega löömisel tekib teisele isikule tervisekahjustus noateraga sisselõikamise tulemusel. Kohus leiab, et suure terava noaga kannatanut jõuliselt ja mitmel korral lüües oli J. P. eesmärk kannatanule viga teha.”* Noaga löömise subjektiivse külje hindamisel on kohus arvestanud tunnistajate ütlustega ning *“muude dokumentaalsete tõenditega”*.

Järgnevalt leidis kohus, et süüdistataval oli eluohtliku tervisekahjustuse põhjustamise osas otsene tahtlus. Sellisele järeldusele jõudis kohus tunnistajate ja kannatanu ütlusi arvesse võttes. Kohus leidis, et kuna väljas oli pime, võivad kehapiirkonda suunatud jõulised noalöögid kannatanut vigastada, tabada teda mistahes elundisse, sh kopsu ning vigastus võib olla kannatanu elule ohtlik.

Käesoleva töö autor maakohtu seisukohtadega täiel määral ei nõustu ning leiab, et süüdistatava käitumine oleks tulnud kvalifitseerida KarS § 113 lg 1 - § 25 lg 2 järgi. Selle järelduse aluseks on eelkõige mitmed maakohtu varasemad lahendid, sh Viru Maakohtu Narva kohtumaja 08.11.2019. a lahend, mille kohaselt tunnistati S. P. süüdi KarS § 113 lg 1 - § 25 lg 2 järgi.¹³⁶ Eelnimetatud lahendis oli sarnane olukord, kus süüdistatav lõi kannatanut vähemalt kahel korral noaga, kusjuures noatera pikkus oli lühem – 12 cm. Kohus leidis, et S. P. lüües kahel korral kannatanut sellise terava noaga elutähtsate organite piirkonda nägi selliseid noalööke tehes kannatanu surma saabumise võimalikkust ette ja möönis seda, suhtudes kohtu hinnangul

¹³⁵ HMKo 15.07.2020, 1-20-2365.

¹³⁶ VMKo 08.11.2019, 1-19-4629.

sellesse ükskõikselt. Kohus järeldas ükskõikset suhtumist eelkõige sellest, et süüdistatav ei teavitanud sündmusest häirekeskust, vaid seda tegi keegi kolmas. Sellest tulenevalt leidis kohus, et S. P. on täitnud enda tegevusega tapmise katse subjektiivse koosseisu.

Samuti tekib sarnaselt eelnevas alajaotuses analüüsitud lahendis ka Harju Maakohtu lahendi nr 1-20-2365 puhul küsimus eluohtliku seisundi ja surma põhjustamise subjektiivse külje omavahelisest suhtest. Juhul, kui süüdistataval oli kohtu hinnangul eluohtliku tervisekahjustuse põhjustamise osas otsene tahtlus, pidi süüdistatav vähemalt pidama võimalikuks, et tema tegu võib põhjustada kannatanu surma ning seda ka möönma (ehk süüdistataval pidi olema vähemalt kaudne tahtlus surma põhjustamiseks). Seega kvalifitseeris kohus süüdistatava käitumise vääralt – antud juhul oli tegemist tapmise katsega (KarS § 113 lg 1 - § 25 lg 2).

Subjektiivse koosseisu osas hinnangute andmisel ei ole kohtud eelnimetatud kahes lahendis toonud konkreetselt välja tõendeid, mis kohtu hinnangul on subjektiivse koosseisu kohta järelduste tegemise aluseks. Tulenevalt KrMS § 312 p-st 1 tuleb kohtuotsuse põhiosas esitada kohtulikul uurimisel tõendatuks tunnistatud asjaolud ja tõendid, millele tuginetakse. Riigikohus on leidnud, et lisaks eeltoodule peab otsuses sisalduma ka tõendite analüüs ehk otsusest peaks nähtuma ka see, miks kohus leiab, et konkreetsetest tõenditest on võimalik teha just selline järeldus, nagu kohus on teinud.¹³⁷ Eeltoodud kohtulahendites aga on kohtud piirdunud eelkõige tõdemusega, et süüdistatava subjektiivne suhtumine toimepandud teosse on tõendatud nt tunnistajate ütlustega. Kohtud ei ole välja toonud konkreetseid tõendeid ega koostanud väljatoodud tõendite osas tõendite analüüsi, kinnitamaks, mille alusel on kohus jõudnud järeldusele subjektiivse koosseisu osas. Sellest tulenevalt ei ole magistr töö autori hinnangul eelnimetatud lahendites ka kohtu poolt subjektiivsele koosseisule antud hinnang jälgitav ega seetõttu ka veenev.¹³⁸ Samas on selge, et kohtuotsus ei saa veenda kõiki.¹³⁹

Kindlasti ei tähenda eeltoodu, et subjektiivse külje hindamisel kohtu poolt tuleb tõendite rohkuse korral välja tuua kõik tõendid, mis kohtu hinnangul kinnitavad subjektiivse koosseisu täidetavust. Tuleb leida teatud “tasakaal” – välja tuleb tuua üksnes nii palju tõendeid kui vaja, et tagada kohtu järelduse veenvus ja jälgitavus. Siinkohal nõustub autor riigikohtunik Jüri Põlluga, kes leidis maakohtu kohtuniku distsiplinaarasjas, kus muuhulgas heideti kohtunikule

¹³⁷ RKKKo 3-1-1-142-05 p 21.

¹³⁸ RKKKo 3-1-1-5-08 p 12.1; 3-1-1-17-03 p 13.

¹³⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe (viide 65), lk 712.

ette kohtuotsuse sisalduvaid asjatuid kordusi järgmist: “Mõttatud kordamised ja asjakohatute tõendite kajastamine kogumis teeb maakohtu otsuse raskesti loetavaks ning maakohtu siseveendumuse kujunemise mitmeski kohas üksnes raskustega jälgitavaks.”¹⁴⁰ Seega ei ole asjakohaste tõendite korduvalt väljatoomine kohtuotsuse põhiosas ja mingi konkreetse kuriteo faktilise asjaolu n-ö ületõendamise põhjendatud ning muudab kohtuotsuse raskesti jälgitavaks. Eelnimetatud “tasakaalu” leidmine on eelkõige aga raskem kohtuasjades, kus on mitu süüdistatavat (nt grupiviisiline narkootikumide käitlemine).

3.3.3. Tartu Maakohtu Võru kohtumaja 14.12.2020. a otsus nr 1-20-2200¹⁴¹

A.Z. tunnistati süüdi KarS § 263 lg 1 p 1 järgi, mis seisnes selles, et 10.03.2019 kella 03.10 paiku oli ta joobeseisundis XXX asuvas baaris XXX, s.o avalikus kohas. Baari töötaja R.N. palus tal süüdatud sigareti tõttu baarist lahkuda, kuna seal pole suitsetamine lubatud. A.Z. kasutas R.N.-i suhtes vägivalda, lüües teda rusikaga näkku. Sellega põhjustas ta R.N.-ile valu ja tervisekahjustusi: ülahuule limaskestal esihammaste kohal marrastuse ja turse ning alahuule limaskestal keskjoonest paremal umbes 0,5x0,5 cm alal marrastuse ja turse. A.Z. häiris oma tegevusega sündmuskohal viibinud kõrvaliste isikute rahu ja turvatunnet. Süüdistatav end teo toimepanemises süüdi ei tunnistanud.

Kohus andis süüdistatava käitumise subjektiivsele küljele hinnangu, leides, et subjektiivsest küljest oli tegemist kavatsusega (KarS § 16 lg 2). Kohus leidis, et kavatsusele viitavad otseselt kannatanu ütlused, millest nähtus, et A.Z. tegi ühe kiire löögi kannatanule näkku. Lisaks leidis kohus, et isegi, kui vigastus oleks tekkinud kannatanu näo juures kätega vehkimise tulemusena – nagu väitis süüdistatava sõber ja löögi ainus pealtnägija -, oleks sedastatav kaudne tahtlus. Seega jõudis kohus järelduseni subjektiivse külje osas kannatanu ütluste põhjal.

Võttes arvesse asjaolu, et süüdistatav end KarS § 263 lg 1 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises süüdi ei tunnistanud, oleks kohus pidanud magistr töö autori hinnangul süüdistatava subjektiivset külge analüüsima põhjalikumalt.

¹⁴⁰ Riigikohtunik Jüri Põllu eriarvamus Riigikohtu distsiplinaarkolleegiumi otsusele asjas nr 9-13/19-2. Kättesaadav:

<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/distsiplinaarasjad/Eriarvamus%20distsiplinaarkolleegiumi%2021.05.2019%20otsusele%20kodulehele.pdf> (02.02.2021).

¹⁴¹ TMKo 14.12.2020, 1-20-2200.

Avaliku korra rikkumine on toime pandud vägivallaga, kui selle käigus pannakse toime mõni karistusseadustiku 9. peatüki 2. jao 2. jaotises nimetatud süüteo koosseisule vastav tegu (KarS § 120 või § 121).¹⁴² Vägivallakuritegude kvalifitseerimiseks avaliku korra rikkumisena tuleb lisaks vägivalla tarvitamisele tuvastada, et sellega häiriti juhuslike, asjasse mittepuutuvate isikute rahu.¹⁴³ Subjektiivsest küljest eeldab KarS §-s 263 sätestatud koosseis vähemalt tahtlust kaudse tahtluse vormis. Kuna KarS § 263 lg 1 p 1 koosseis eeldab lisaks vägivallateole teise elemendina ka avaliku korra rikkumist, tuleks subjektiivse külje analüüsis hoida need kaks elementi lahus. Seega tuleks kohtul esmalt tuvastada vägivallateo – antud juhul KarS § 121 – subjektiivse külje asjaolud ning seejärel tuvastada, kas süüdistatav rikkus sealjuures ka avalikku korda vähemalt kaudse tahtlusega. *“Mõistagi ei ole nõutav, et teo toimepanijal oleks omaette eesmärk rikkuda avalikku korda, kuid samas ei piisa sellisel juhul ka ainult avalikku korda rikkuva teo objektiivsest avaldumisest. Isikud peavad vähemalt kaudse tahtluse tasemel pidama võimalikuks, et nende käitumine võib olulisel määral rikkuda teiste inimeste õigusrahu KarS § 16. peatüki tähenduses ning sellisest teadmisesest lähtudes valitakse isikliku konflikti lahendamiseks koht ja viis, mis võib kaasata ja kaasabki tahtevastaselt konflikti rohkem või vähem määratletud kõrvaliste isikute ringi.”*¹⁴⁴ Seega oleks analüüsitava lahendi puhul pidanud kohus täiendavalt analüüsima ka süüdistatava subjektiivset suhtumist avaliku korra rikkumisse.

3.3.4. Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 09.09.2020. a otsus nr 1-20-4883¹⁴⁵

A.V. tunnistati süüdi KarS § 157³ lg 1 järgi, mis seisnes selles, et olles teada saanud kannatanu O. Š. elukoha XXX aadressil asuvas majas, käis A.V. alates 23.05.2020 kuni 07.06.2020 korduvalt eelnimetatud aadressil asuva maja juures, ähvardades O.Š.-i füüsilise vägivalla kasutamisega ja nõudis kannatanult väidetava võlgnevuse tasumist. Sealhulgas hirmutas 23.05.2020 kella 19.00 paiku O.Š.-i sellega, et võttis kõhukotist välja ehitusnoa ja sõnas, et “hea, et ma ei võtnud seda nuga ega torganud sulle pähe”, millest O.Š. tundis reaalselt ohtu enda elule ja tervisele. Samuti käis A.V. 06.06.2020 ja 07.06.2020 Tallinnas XXX aadressil asuva maja juures ja viskas kividega maja akendesse, millest kannatanu tundis hirmu ja kutsus välja politsei. Samuti helistas A.V. ajavahemikul 04.06.2020 - 09.06.2020 korduvalt O.Š.-i vennale

¹⁴² J. Sootak, P. Pikamäe (viide 42), lk 685.

¹⁴³ RKKKo 3-1-1-29-10 p 7.1.

¹⁴⁴ RKKKo 3-1-1-15-07 p 14.

¹⁴⁵ HMKo 09.09.2020, 1-20-4883.

I.Š.-ile ja nõudis O.Š.-i telefoninumbrit; samuti nõudis, et vend peab korraldama kohtumise O.Š-iga ning ähvardas, et kui viimane seda ei tee, siis temal ja tema perekonnal tekivad probleemid. Tegu pani I.Š.-i muretsema oma perekonna turvalisuse pärast.

Kohus on leidnud, et kuriteo asjaoludest, kannatanute ütlustest ja kannatanu I.Š. ülekuulamisele lisatud mobiiltelefoni *screenshoti* abil tehtud väljatrükist lähtuvalt pani süüdistatav teo toime kaudse tahtlusega. Kohtu hinnangul tehti A.V.-le mitmel moel selgeks, et temaga ei soovita suhelda, seega pidi ta aru saama, et tema tegevus häirib kannatanuid, kuid ta suhtus sellesse ükskõikselt.

KarS §-s 157³ sätestatud kuriteokoosseis sisaldab endas kahte alternatiivset koosseisu: ahistav jälitamine võib esineda nii teodeliktina kui ka tagajärjedeliktina. Eeltoodud süüdistuses nähtuvalt on A.V.-le ette heidetud tagajärjedelikti toimepanemist, kuna kõigis kolmes väljatoodud episoodis on leitud, et kannatanud on tundnud süüdistatava tegude tagajärjena hirmu. Ahistav jälitamine kui teodelikt hõlmab enda objektiivses koosseisus sõna “eesmärk”, mis omakorda viitab, et süüdistatava teo tahtlus peab kavatsuse vormis olema suunatud kannatanu hirmutamisele või alandamisele.¹⁴⁶ Kohus ei ole välja toonud süüdistuses, et A.V. eesmärk oleks olnud kannatanu hirmutamine - kirjeldatud on üksnes toime pandud tegusid ning tegude tagajärge.

Tulenevalt eeltoodust oleks kohus süüdistatava teo subjektiivse külje (ja ka objektiivse külje) hindamisel pidanud esmalt konkreetselt välja tooma, et süüdistatavale heidetakse ette tagajärjedelikti toimepanemist. Vastasel juhul jääb ebaselgeks, kas süüdistatava käitumises tuleb tuvastada tahtlus kavatsuse vormis (“eesmärk”) või piisab üksnes kaudse tahtluse tuvastamisest. Praegusel juhul on kohus leidnud, et süüdistatav pani teo toime kaudse tahtlusega ehk süüdistatav pidas võimalikuks süüteokoosseisule vastava asjaolu saabumist ja mõõnas seda. Magistritöö autor eeltoodud kohtu järeldusega ei nõustu. Kannatanu maja juures korduvalt käimine, noaga ähvardamine, vara lõhkumine ning perekonna ähvardamine viitavad pigem sellele, et isik tahtis oma teo tulemusena kannatanutes hirmu tekitada. Seega leiab magistritöö autor, et süüdistatav pani teo toime vähemalt otsese tahtlusega.

¹⁴⁶ E. Sommer. Kuidas tõlgendada karistusseadustiku §-i 157³? - Juridica 2018/VIII, lk 539.

Lisaks eeltoodule ei ole kohus välja toonud konkreetseid tõendeid, mille alusel on tehtud järeldus süüdistatava poolt toime pandud teo subjektiivse külje kohta. “Kuriteo asjaolud” ei ole tõendiks, mille alusel saab teha järeldusi süüdistatava subjektiivse suhtumise kohta toimepandud teosse. Juhul, kui kohus soovib süüdistatava käitumise subjektiivse külje kohta järeldusi teha tuginedes toimepandud teo välisele teopildile, oleks subjektiivse koosseisu põhjenduste osas pidanud kohus välja tooma tõendid, mille alusel kohtu hinnangul väline teopilt on kujunenud. Samuti oleks kohus pidanud konkreetselt välja tooma subjektiivset külge tõendava *screenshoti* sisu.

3.3.5. Ringkonnakohtu seisukohad süüdistusakti prokuratuurile tagasisaatmise kohta

Tulenevalt KrMS § 262 p-st 2 võib kohtunik eelistungil teha määruse prokuratuurile süüdistusakti tagastamiseks, kui süüdistusakt ei vasta KrMS § 154 nõuetele. Süüdistusakti tagastamine määruskaebe korras on vaidlustatav ning KrMS § 154 nõuetele mittevastava süüdistusakti prokuratuurile tagastamine ei ole käsitatav prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määrusena KrMS § 385 p 15 mõttes.¹⁴⁷ KrMS § 385 nimetab kohtumäärused, mille peale ei saa esitada määruskaebust. Riigikohus on leidnud, et KrMS § 385 ei välista kohtumenetluse poole õigust süüdistusakti tagastamine määruskaebe korras vaidlustada, kui pool leiab, et maakohus on § 154 vääralt tõlgendanud ja esitanud sellest tulenevalt süüdistusakti suhtes põhjendamatu nõudmisi. Vastasel korral võiks muu hulgas tekkida ka olukord, kus kriminaalasja ei ole kohtupoolse § 154 väärtõlgenduse tõttu üldse võimalik arutada (juhul kui kohtu poolt süüdistusaktile alusetult esitatavad nõuded ei ole täidetavad) või kus kohus esitab süüdistusaktile selliseid tingimusi, mis ei tulene §-st 154 ja mis seavad kahtluse alla järgneva kohtuliku arutamise õiguspärasuse.¹⁴⁸ Eeltoodud lahendis toodud seisukohti on Riigikohus hiljuti täpsustanud. Riigikohus on KrMS § 385 p-i 15 analüüsides leidnud, et õigusnormide sisustamisel ja rakendamisel ei saa piirduda pelgalt grammatilise tõlgendamisega, vaid muu hulgas tuleb välja selgitada normi kehtestamisega taotletud eesmärk. “*KrMS § 385 p-s 15 peetakse silmas sama seadustiku § 235^l p-des 2 ja 3, § 245^l lg-tes 2-4, § 253 p-s 3 ning § 256⁵ lg 1 p-s 1 nimetatud määrusi, millega kohus mõnes lihtmenetluses tagastab kriminaaltoimiku prokuratuurile, keeldudes kriminaalasja lahendamisest lihtmenetluse korras. KrMS § 385 p 15 eesmärk on välistada võimalus vaidlustada maakohu otsustust mitte lahendada asja (olemasoleval kujul) lihtmenetluse korras. Osutatud edasikaebepiirang on*

¹⁴⁷ RKKKo 3-1-1-7-12 p 8.

¹⁴⁸ RKKKo 3-1-1-7-12 p 10.

põhjendatav sellega, et ühelt poolt on kohtul reeglina sisuliselt piiramatu pädevus lihtmenetluste kohaldamisest keelduda (vt KrMS § 235¹ lg 1 p 3, § 245¹ lg 1 p 4 ja § 253 p 3), teisalt säilib prokuratuuril kohtu kaalutlustest sõltumata lihtmenetlusest keeldumise korral alati võimalus saata kriminaalasi uuesti kohtusse üldises korras (üldmenetluses), s.t taotleda kriminaalasja täiemahulist kohtulikku arutamist. Seejuures ei ole ühelgi kohtumenetluse poolel subjektiivset õigust nõuda kriminaalasja arutamist lihtmenetluses.”¹⁴⁹ Seega on kohus KrMS § 385 p-i 15 tõlgendades jõudnud järeldusele, et eelnimetatud sättes kehtestatud piirang kehtib üksnes juhul, kui kohus keeldub asja lahendamise lihtmenetluse korras.

Eelnevates peatükkides on antud hinnang kohtuniku siseveendumuse kujunemise jälgitavuse osas eelkõige subjektiivse koosseisu täidetavuse osas. Analüüsitud lahendites pole aga antud hinnangut süüdistusaktide (ja nende seaduse nõuetele vastavuse) kohta, kuna puudustega süüdistusakt saadetakse prokuratuurile tagasi puuduste likvideerimiseks ning hilisem lahend tehakse juba parandatud/puudusteta süüdistusakti pinnalt (puudustega süüdistusakti mainimata). Seetõttu on oluline anda hinnang määruskaebemenetlustele – eelkõige kõrgema kohtu määrustele, mille aluseks on olnud prokuratuuri mittenõustumine süüdistusakti puudustega.

Riigiprokuratuuri 2017. aasta prokuratuurile kriminaalajade tagastamise põhjuste analüüsis on leitud, et tihti on üldmenetluses kohtu poolt süüdistusaktid prokuratuurile tagastatud põhjendamatult. Analüüsi lõpus on leitud, et prokuröre tuleb julgustada selles osas koostatud määruste vaidlustamiseks ringkonnakohtus, et juhtida maakohtu tähelepanu tema poolt seaduse ebaõigele kohaldamisele. Kriitikana on analüüsis märgitud eelkõige süüdistusakti tagastamise puuduste osas, mida pole võimalik puudusteks lugeda. Sealhulgas on etteheiteid tehtud süüdistusakti tagasisaatmisele süüdistatava karistatuse ankeetandmetes märkimata jätmise tõttu ja kaitsjale kolme tõendi tutvustamata jätmise tõttu. Analüüsis on leitud, et nii kohtute kui ka prokuratuuri töökoormust tõstab süüdistusaktide tagasisaatmine puuduste osas, mis on parandatavad/muudetavad kohtuistungis käigus mistahes aja hetkel ning selliste puuduste tõttu süüdistusakti tagastamiseks puuduvad seaduslikud alused.¹⁵⁰

¹⁴⁹ RKKKo 1-17-11509, p 6.

¹⁵⁰ K. Väling, L. Jõgi. Prokuratuurile kriminaalajade tagastamise põhjuste analüüs. Riigiprokuratuur 2017. Kättesaadav: <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Prokuratuurile%20kriminaalajade%20tagastamine%20.pdf> (05.02.2021).

Ringkonnakohtud on korduvalt jätnud rahuldamata prokuratuuri määruskaebuse maakohtu poolt süüdistusakti tagasisaatmise kohta prokuratuurile. Ringkonnakohus on järgnevates näitlikult välja toodud kahes määruses leidnud, et kogumis järgnevad puudused on kõrvaldatavad üksnes prokuröri poolt süüdistusakti parandamisega/muutmisega:

- 1) Tartu Ringkonnakohus leidis 22.06.2018. a määruses nr 1-15-10510, et menetletavas kriminaalasjas kohtusse saadetud süüdistusakt ei vasta KrMS §-st 154 tulenevatele nõuetele järgmistel põhjustel: süüdistuse selgusetus ja teksti jälgitavuse raskendatavus liigselt pikkade lausete ja keeleliste ebakorrektsuste tõttu; vasturääkivused süüdistuses ning tõendite juures korduvalt nõuetepärase viite lisamata jätmine. Ringkonnakohus asus õigustatult seisukohale, et KrMS § 262 lg 1 p 2 kohaldamise lävend on võrdlemisi madal: süüdistusakti prokuratuurile tagastamiseks ei pea selle puudused olema sedavõrd olulised, et need tõkestaksid edasise menetluse, ehkki samas ei piisa mõistetavalt ka ebaolulistest pisivigadest. Ühtlasi leidis kolleegium sedagi, et otsustades, kas süüdistusaktis olevad puudused tingivad selle prokuratuurile tagastamise, on maakohtul teatav kaalutusruum.¹⁵¹
- 2) Tartu Ringkonnakohus leidis 25.03.2019. a määruses nr 1-18-10322 samuti, et kohtusse saadetud süüdistusakt ei vasta KrMS §-st 154 tulenevatele nõuetele järgmistel põhjustel: ebakorrektsete terminite kasutamine süüdistuses; kuriteo asjaoludes on avamata kihutamistee olemus; süüdistus sisaldab tarbetut informatsiooni ning tõendite sisu liigne avamine tõendite loetelus (mis võib tingida kohtu n-ö eelotsuse tegemise enne asja arutamist). Ringkonnakohus leidis sealjuures, et süüdistusaktis sisalduvad vead on oma kogumis sellised, et tekitavad küsimuse, kuivõrd asjatundlikult ja pühendunult on prokuratuur süüdistust koostanud. *“Arvestades, et süüdistakt on kriminaalaja kohtuliku arutamise aluseks olev menetlusedokument, on kohtul õigus juhtida prokuratuuri tähelepanu selle sisu- ja vorminõuete rikkumisele. Isegi kui mitmed prokuröri määruskaebuses välja toodud puudused ei muuda asja menetlemist võimatuks, raskendavad ja aeglustavad need kohtumenetlust.”*¹⁵²

Eeltoodud kohtumäärustest tulenevalt võib järeldada, et teatud juhtudel ei ole prokuratuuri poolt määruskaebuse esitamine otstarbekas ning menetluse efektiivsuse (ja kiiruse) huvides on

¹⁵¹ TrtRnKm 22.06.2018, 1-15-10510.

¹⁵² TrtRnKm 25.03.2019, 1-18-10322.

mõistlikum prokuröri poolt süüdistusakti parandamine ning uuesti kohtusse saatmine. Siiski ei ole aga seaduse tasandil võimalik reguleerida, millised on need vead, mille tõttu tuleb süüdistusakt prokuratuurile kindlasti tagastada. Süüdistusaktis sisalduvaid puudusi tuleb hinnata kogumis ning kohtutel on teatav kaalutusruum otsustamaks, millise süüdistusakti alusel menetluse jätkamine on võimatu või oluliselt raskendatud. Ilmselt on prokuratuurile süüdistusakti tagastamise tingimuseks süüdistuse puudulikkus – juhul, kui prokuröri poolt süüdistusaktis koostatud süüdistuse sisu on arusaamatu ehk puudub võimalus süüdistuse alusel süüdistatavale kuriteo toimepanemist ette heita, tuleb süüdistusakti muuta. Eeltoodud puudus ei ole kõrvaldatav kohtumenetluse käigus.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli tahtluse kajastamisel esinevate probleemide välja toomine ning võimalused taolisi probleeme edaspidi vältida. Eesmärgi saavutamiseks valis magistritöö autor juhuvalimi alusel Lääne ja Lõuna Ringkonnaprokuratuuri süüdistusakte ning Eesti maakohtute praktikat analüüsima subjektive koosseisu kajastamist – sealhulgas kas subjektive koosseisu on piisavalt kajastatud süüdistatavale esitatud süüdistuses ning kuidas on kohus jõudnud järeldusteni subjektive koosseisu osas.

Magistritöö esimeses peatükis käsitleti tahtluse olemust ning käsitleti põhjalikult tahtluse erinevate vormide kohta tehtud Riigikohtu praktikad. Sealhulgas toodi välja erinevaid teooriaid, mille abil eristada kaudset tahtlust ettevaatamatusest. Süüdlase suhtumine oma käitumisse on üheks aspektiks, mille abil määratakse teos sisalduvat ebaõigust ning mis omakorda on aluseks süü suuruse määramiseks. Karistusseadustik sisaldab mitmeid kuriteokoosseise, mis subjektive tasandil eeldavad tahtluse esinemist kavatsuse vormis. Eelkõige nende kuriteokoosseisude puhul on subjektive külje äärmiselt põhjalik analüüs (ning konkreetse tahtluse vormi nimetamine) nõutav ning kohtuotsuses ega süüdistusaktis ei ole võimalik piirduda üksnes väitega, et süüdistatav pani teo toime vähemalt kaudse tahtlusega. Lisaks eeltoodule on kuriteo õigesti kvalifitseerimise jaoks vajalik paljudel juhtudel tuvastada subjektive tasandil ka asjaolu, kas süüdistatav pani teo toime kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest. Subjektive tasandil ettevaatamatuse tuvastamine võib teatud juhtudel välistada isiku karistusõigusliku vastutuse.

Käesoleva magistritöö teise peatüki esimeses alajaotuses käsitleti süüdistusakti olemust, struktuuri ja funktsioone. Süüdistusakti struktuuri olulisemateks elementideks subjektive külje kajastamisel on seejuures süüdistuse sisu (KrMS § 154 lg 3 p 2) ning tõendite loetelu (KrMS § 154 lg 2 p 4), mis on omavahel olemuslikult seotud – loetelusse kuuluvad tõendid peavad kinnitama süüdistuse sisu nimetatud faktilise asjaolu esinemist süüdistatava käitumises. Kaitseõiguse kesket garantiid kujutab endast seejuures nõue kirjeldada täpselt süüdistatavale omistatavat tegevust – sh ka süüdistatava sisemist suhtumist toimepandud teosse. Vastasel juhul puudub süüdistataval võimalus end tõhusalt kaitsta, kuna puuduliku süüdistusakti pinnalt võib olla süüdistatavale ettenähtamatud prokuröri etteheited süüdistatava käitumisele. Puudulik süüdistus võib seejuures viia selleni, et süüdistatav ei ole teadlik talle

ette heidetavast teost ning süüdistataval puudub ettevalmistus kohtuistungiks – näiteks ei ole süüdistatav olnud teadlik vajadusest koguda tõendeid, mis lükkaksid ümber prokuröri väited.

Süüdistusakti keelelist ja grammatilist puudulikkust on korduvalt analüüsitud Eesti kohtute poolt ning õigusdogmaatikas. Lisaks on kohtud teinud etteheiteid ka süüdistusaktide lünklikkuse osas – eelkõige on kohtud leidnud, et süüdistuse sisu peaks olema arusaadav ka ülejäänud süüdistusakti aspekte lugemata ehk äärmiselt puudulik on süüdistusakt, kus saamaks teada süüdistatavale etteheidetavat tegu, tuleb valikuliselt süüdistusakti erinevatest osadest leida kuriteo objektiivse ja subjektiivse külje asjaolud. Sealjuures ei piisa ka kuriteo asjaolude (KrMS § 154 lg 2 p 1) põhjalikust kirjeldusest, kui süüdistuse sisu on puudulik – kuriteo asjaolude põhjalik kirjeldus ei asenda süüdistatavale etteheidetavaid kuriteo kõiki faktilisi asjaolusid. Süüdistusakti keelelise poole osas on tihti möödapääsmatu õiguskeele kasutamine süüdistuses, kuid vältida tuleks liigset kantseliiti. Siiski ei saa aga puudused süüdistuse sisu tekstis olla automaatselt süüdistusakti prokuratuurile tagastamise põhjuseks (KrMS § 262 lg 1 p 2), vaid kohtul tuleks siiski põhjalikult kaaluda, kas süüdistusaktis sisalduvad puudused on niivõrd tõsised, et võivad häirida edasise kohtumenetluse edukat kulgemist või süüdistatava kaitseõiguse teostamist.

Järgnevalt käsitleti magistritöös subjektiivse koosseisu kajastamist süüdistusaktides. Enamuse deliktide puhul on isiku süüdi tunnistamiseks piisav, kui prokurör suudab tõendada vähemalt kaudse tahtluse olemasolu süüdistataval. Kahe peamise subjektiivset külge tõendava tõendina tõi magistritöö autor välja isikulised tõendiallikad ja n-õ välise teopildi. Välise teopildi kohta on võimalik järeldusi teha ka näiteks ekspertiisiakti (KrMS § 63 lg 1) pinnalt – seega hõlmab teatud juhtudel välise teopildi kujunemine endas eelnevalt mitme erineva tõendi analüüsi. Analüüsides tõendeid kogumis on võimalik teha järeldusi välise teopildi kohta ning sealt edasi süüdistatava subjektiivse suhtumise kohta toimepandud teosse.

Äärmiselt puudulikku süüdistust ei ole võimalik parandada prokuröri poolt suuliselt kohtuistungil. Seetõttu on oluline, et kohus juba eelistungi faasis hindaks, kas süüdistusakt vastab KrMS § 154 nõuetele ning otsustab, kas minna menetlusega edasi puuduliku süüdistusakti pinnalt või tagastada määrusega süüdistusakt prokuratuurile paranduste sisseviimiseks. Teatud juhtudel võivad süüdistusaktis esinevad puudused olla suhteliselt ebaolulised ning selliste puuduste tõttu süüdistusakti tagastamine ei ole põhjendatud. Taolised

puudused - näiteks süüdistuse ebapiisav detailsusaste - on prokuröri võimalik kõrvaldada näiteks esitatavas kohtukõnes.

Magistritöös analüüsitud süüdistusaktide valimist saab järelda, et süüdistusaktid on tihti subjektiivse koosseisu osas puudulikud – süüdistuse sisus puudub viide süüdistatava subjektiivsele suhtumisele toimepandud teosse ning samuti puuduvad sageli ka tõendite loetelus viited subjektiivse koosseisu täidetusele. Siiski on tihti tegemist puudustega, mis ei too kaasa kohtu võimatust süüdistuses nimetatud vastutuse eeldusi süüdistatavale omistada ning mis ei ole aluseks süüdistusakti prokuratuurile tagasisaatmiseks KrMS § 262 lg 1 p 2 korras. Riigikohus leidis juba 2012. aastal, et tõendite loetelus tuleb ebapiisavaks lugeda üldsõnalist märkust, et tõend sisaldab kuriteokoosseisu objektiivse või subjektiivse külje tunnustele vastavaid asjaolusid.¹⁵³ Siiski tuleb aga nentida, et magistritöös analüüsitud peaaegu kõikide süüdistusaktide tõendite loetelud sisaldasid eelnimetatud üldsõnalisi märkusi (ja seda mitte üksnes subjektiivse koosseisu tõendamise seisukohalt).

Käesoleva magistritöö kolmanda peatüki esimeses ja teises alajaotuses käsitleti kohtu siseveendumuse kujunemist ning tõendite hindamise etappe, kuna kohtu siseveendumus kujuneb tõendamise tulemusena. Kohtu siseveendumuse kujunemine peab kohtuotsuses olema jälgitav ning kriminaalmenetluse seadustikus tõendite analüüsile seatud obligatoorsed elemendid (KrMS § 312) peavad sisalduma kohtuotsuses – vastasel juhul on tegemist kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega KrMS § 339 lg 1 p-i 7 mõttes.

Tõendite hindamise osas on õigusdogmaatikas välja kujunenud neli etappi, mida arvesse võttes peab kohus nii prokuröri kui ka kaitsja poolt esitatud tõendeid eraldiseisvalt analüüsima ning hindama. Kriminaalmenetluse seadustik ei näe ette kohustust teha kohtuotsuses iga tõendi etapiviisilist analüüsi – küll aga peab kohus kohtuotsuse põhiosas nimetama asjaolud, mida kohus peab tõendatuks ning millisele tõendile tugines kohus sellisele järeldusele on jõudnud. Pikemat analüüsi eeldab kriminaalmenetluse seadustik aga tõendi usaldusväarsuse osas – juhul kui kohtumenetluse pool või kohus ise leiab, et esitatud tõend võib osutada ebausaldusväärseks, tuleb kohtuotsuses esitada ammendav põhjendus, millisele lõppjäreldusele kohus on jõudnud.

¹⁵³ RKKKo 3-1-1-7-12, p 13.

Tõendi lubatavuse hindamine kohtuotsuse tegemisel on tõstatanud tõsise arutelu õiguskirjanduses. Kui tõend osutub kohtu hinnangul nõupidamistoas lubamatuks, mõjutab see paratamatult ka kohtu siseveendumust otsuse tegemisel konkreetses kriminaalasjas. Kohus peaks olema võimeline tegema tõendi lubatavuse osas järeldusi kohtumenetluse etapis – vastasel juhul väheneb kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud tõendite välistamise reeglite mõju.

Kolmanda peatüki kolmandas alajaotuses käsitleti mitut maakohtu otsust, seejuures keskendudes lahenditele, kus isik(ud) on tunnistatud süüdi KarS § 118 järgi. Käsitletud lahendites kvalifitseerisid kohtud magistritöö autori hinnangul süüdistatava(te) teo ebaõigelt. Maakohtud leidsid, et eluohtliku seisundi tekitamise (KarS § 118 lg 1 p 1) suhtes tegutses(id) süüdistatav(ad) tahtlikult, kuid surma saabumise (KarS § 118 lg 1 p 7) osas oli tegemist ettevaatamatusega. Lisaks eeltoodud probleemile oli analüüsitud lahendites probleeme ka kuriteo subjektiivse külje analüüsiga – eelkõige ei toonud kohtud välja konkreetseid tõendeid, millele tuginedes jõuti järeldusele subjektiivse külje osas ning puudulik oli ka tõendite analüüs. Kohtud piirdusid sealhulgas subjektiivset külge tõendavate tõendite loetlemise asemel lühikese tõdemusega, et subjektiivse külje osas on kohus järeldusele jõudnud tunnistajate ütlustest lähtudes, toomata seejuures välja konkreetse tunnistaja ütlusi. Seega on kohtud magistritöö autori hinnangul jätnud KrMS § 312 p 1 kohaselt kohtuotsuse põhiosas esitamata kohtulik uurimisel tõendatuks tunnistatud asjaolud ja ka tõendid, millele tuginetakse. KrMS § 339 lg 1 p 7 kohaselt on aga kohtuotsuses põhjenduse puudumine käsitletav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena.

Magistritöö viimases alajaotuses käsitles autor lühidalt ringkonnakohtute määrusi, millega on jäetud rahuldamata prokuratuuri määruskaebus maakohtute poolt süüdistusaktide tagasisaatmise kohta prokuratuurile. Riigiprokuratuuri 2017. aasta analüüsis prokuratuurile kriminaalasjade tagastamise põhjuste kohta leiti, et prokuröre tuleks julgustada süüdistusaktide tagasisaatmise määrusi vaidlustama, kuna tihti on üldmenetluses kohtu poolt süüdistusaktid prokuratuurile tagastatud põhjendamatult.¹⁵⁴ Magistritöö autor tõi eeltoodud soovitusel hindamiseks välja kaks ringkonnakohtu määrust, millega jäeti muutmata maakohtute määrused

¹⁵⁴ K. Väling, L. Jõgi. Prokuratuurile kriminaalasjade tagastamise põhjuste analüüs. Riigiprokuratuur 2017. Kättesaadav: <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Prokuratuurile%20kriminaalasjade%20tagastamine%20.pdf>

ning rahuldamata prokuratuuri määruskaebus. Ringkonnakohtute põhjendustest nähtub, et süüdistusakt tagastatakse üldjuhul põhjendatult siis, kui süüdistusakti puudused kogumis toovad kaasa raskused kriminaalasja arutamises. Süüdistusaktide tagasisaatmise praktika on siiski maakohtute otsustada ning kohtutel on sealjuures teatav kaalutusruum otsustamiseks, milline süüdistusakt on niivõrd puudulik, et ei vasta KrMS §-st 154 tulenevatele nõuetele.

Abstract

Reflection of intent in statements of charges and judgments

Subsection 15 (1) of the Estonian Penal Code in force provides that only an intentional act is punishable as a criminal offence unless a punishment for a negligent act is provided by the Code. The Penal Code is based on a three-stage offence structure, i.e. in order to attribute a punishable act to a person, the objective and subjective aspects of the necessary elements of the offence must first be established in the person's behavior and only then it is ascertained whether any justifications or excuses may have occurred.

Subsection 226 (1) of the Code of Criminal Procedure stipulates that if the Prosecutor's Office has submitted a criminal file to suspect, criminal defence counsel, victim and civil defendant for examination and is thereafter convinced that the necessary evidence in the criminal matter has been taken, the Prosecutor's Office shall prepare the statement of charges pursuant to § 154 of the Code. A statement of charges is a procedural document, the sending of which to a court terminates the pre-court procedure of a criminal matter and initiates court proceedings. The statement of charges is like an exhaustive summary of the pre-trial proceedings and the depiction of prosecutor's overall purpose in a particular criminal proceeding. Pursuant to § 154 of the Code of Criminal Procedure, the statement of charges shall set out, inter alia, the following aspects: the facts relating to the criminal offence; the nature and extent of the damage caused by the criminal offense; the evidence in proof of the facts which are the basis of the charge, and a reference to the facts which are intended to be proven with each piece of evidence; the content of the charges; the legal assessment of the criminal offence pursuant to the relevant section, subsection and clause of the Penal Code. Thus, the statement of charges is a comprehensive procedural document that forms the basis of the court hearing phase. Circumstances not mentioned in the statement of charges cannot be attributed to the accused later. Clause 286¹ (2) 2) of the Code of Criminal Procedure also provides for restrictions on the submission of evidence which had not been mentioned by the prosecutor in the statement of charges.

The aim of the master's thesis was to analyse the three forms of intent mentioned in the Estonian Penal Code, to distinguish forms of intent from negligent act, and to identify problems in reflecting intent by analyzing a sample of statement of charges and case law. The aim was also

to identify the problems in reflecting the subjective elements necessary to constitute an offence in the selection of statement of charges and court judgments and to provide solutions for the further avoidance of such problems.

In the master's thesis, qualitative research method was used, focusing primarily on Estonian court practice. Using the method, in-depth analysis of the statements of charges and case law has been performed, pointing out, among other things, the assessments made by the Supreme Court regarding the bottlenecks of the statements of charges. For qualitative research, data have been collected primarily through document analysis. All court judgments addressed in the master's thesis are available in the official online publication of the Republic of Estonia, Riigi Teataja.

The master's thesis is divided into three chapters. The first chapter of the master's thesis deals with the concept of intent, various forms of intent including the most important case law, and the delimitation of intentional behavior from negligent behavior. The first chapter also briefly deals with the legal terminological development of the concept of intent and the starting points accepted by the scholars in drafting the current Estonian Penal Code.

The second chapter of the master's thesis deals with statements of charges - nature, structure and mandatory elements. At the same time, the most important parts of the statements of charges are presented from the point of view of the assessment of the subjective elements necessary to constitute an offence. In particular, the treatment of the evidence in the statements of charges and the content of the statements of charges, which are therefore discussed in more detail in Chapter 2, are of considerable importance in drawing conclusions about the subjective elements necessary to constitute an offence. In addition to the theoretical analysis, the second chapter of the master's thesis also contains an analysis of a sample of statements of charges issued by the Southern and Western District Prosecutor's Offices from 2014-2019. The author's assessment of the statements of charges as a whole is offered, focusing in particular on the description of the act of the accused and the list of evidence mentioned in the statements of charges, which should also include references to the subjective attitude of the person who committed the act.

As a result of the analysis, it became clear that all the analyzed statements of charges contained deficiencies in the subjective aspect - the content of the charges did not indicate why in the

opinion of the prosecutor the accused committed the act intentionally; the content of the charges was, at best, limited in its subjective elements necessary to constitute an offence to the wording “committed intentionally”, without reference to a specific form of intent; there was no evidence in the list of evidence to indicate that the evidence was intended to prove the existence of intent (and a specific form of it) in the accused's conduct, the fulfilment of the subjective necessary elements; the list of evidence routinely contained a general remark deemed insufficient by the Supreme Court, that the evidence proves circumstances corresponding to the characteristics of the objective aspect of the necessary elements of the criminal offence. Certain marginal shortcomings can be remedied by the prosecutor in the arguments, but it is not clear whether the prosecutor’s arguments in court can remedy total ignoring of subjective elements of the offence in statements of charges.

The third chapter of the master's thesis deals with the problems arising from Estonian case law in establishing intent in relation to the circumstances of the objective composition of a criminal offence, focusing primarily on the practice of county courts. The analysis of the case law focuses on judgments where persons have been convicted of serious crimes against the person, since in the case of serious crimes against the person, the legal assessment of subjective elements necessary to constitute an offence may be decisive as to the level of punishment. Prior to the analysis of the case law, the third chapter deals with the formation of the court's internal conviction and its theoretical treatment of legal verifiability and describes the stages of evidence assessment, as a result of which the judge's internal conviction is formed.

In all the examined judgments, the court took a position on the subjective attitude of the accused at the time of the commission of the act. However, the court's assessment in the judgments was formulated briefly, and the assessment of subjective elements necessary to constitute an offence was often therefore incomplete. Pursuant to clause 312 (1) of the Code of Criminal Procedure, the main part of a court judgment shall set out the facts found to be proved in the court hearing, and the evidence relied upon. Thus, if the court finds that the subjective elements necessary to constitute an offence are fulfilled, the court must present the evidence on which the above conclusion is based. However, in the judgments analyzed, the courts did not set out the specific evidence on which the assessment of fulfilment of subjective elements necessary to constitute an offence was based. Courts generally limited themselves to specifying the type of evidence - for example, the fact that the accused acted intentionally has been proved by the

testimony of witnesses without mentioning the name of a particular witness and how exactly the court has come to its conclusion based on the witnesses' statement.

In the two court judgments analyzed, the author of the master's thesis concluded that courts had incorrectly classified the accused's behavior. The court convicted the accused of causing serious damage to the health, but according to the author, when analyzing the subjective elements necessary to constitute an offence, the persons should have been convicted of killing instead. This was a situation where the level of punishment imposed on a person may largely depend on the assessment of subjective elements necessary to constitute an offence, as the Penal Code provides for imprisonment for six to fifteen years for manslaughter and imprisonment for four to twelve years for causing serious damage to health. In both above judgments, the court did not properly address the fulfilment of the subjective elements necessary to constitute an offence.

Finally, the master's thesis dealt with the decisions of the district courts on the return of the statement of charges to the prosecutor's office. Clause 262 (1) 2) of the Code of Criminal Procedure gives a judge the opportunity to make an order in a preliminary hearing to return the statement of charges to the Prosecutor's Office if the statement of charges is not in compliance with the requirements of § 154 of the Code. If the prosecutor finds that the return of the statements of charges by the court was unreasonable, the prosecutor has the right to file an appeal against the order of the county court. The analysis of circuit court rulings revealed that according to the district courts' opinion the statements of charges do not comply with the requirements of § 154 of the Code of Criminal Procedure if the deficiencies in the statements of charges as a whole do not enable the court proceedings to be conducted efficiently and smoothly. Thus, in certain cases, it is not expedient for the prosecutor's office to appeal against the court order, and in the interests of efficiency and speed of proceedings, it is more reasonable for the prosecutor to correct the statements of charges and send it to court again instead of filing an appeal.

It can be concluded that both the prosecutor's office and the court system should pay more attention to the reflection of subjective elements necessary to constitute an offence in statements of charges and court judgments. This is particularly the case where the assessment of subjective elements necessary to constitute an offence may affect the degree of punishment imposed on a person, as well as in situations where the accused does not plead guilty and

exercises his/her legal right to refuse to testify (clause 34 (1) 1) and subsection 35 (2) of the Code of Criminal Procedure). The judgment must be lawful and reasoned (subsection 305¹ (1) of the Code of Criminal Procedure) - not only the fulfillment of the objective elements necessary to constitute an offence must be exhaustively substantiated, but also a thorough analysis of the subjective elements necessary to constitute an offence and the traceability of its assessment is important.

Kasutatud kirjandus

1. Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2018. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/qs2018/index.cgi?C03=1&Q=tahtlus>.
2. M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 1999.
3. W. Gropp. Subjektiivne teokoosseis, süü ja vastutuse subjektiivsed alused – Juridica 2004/III.
4. H. Kadari, E. Raal, I. Rebane. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1963.
5. M. Kairjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura 2017.
6. F. Karlson, J. V. Veski. Õigusteaduse sõnastik. Tartu 1934.
7. F. Karlson. Õigusteaduse oskussõnad. Õigus 1920/1.
8. E. Kergandberg, A. Kangur jt. Kohtumenetlus. Tallinn Juura 2008.
9. E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
10. E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
11. E. Kergandberg. Kümme märkust seoses prokuröri funktsionaalse rolliga Eesti tänases ja tulevases kriminaalmenetluses – Juridica 1999/II.
12. E. Kergandberg. Õigusemõistmise tööriistakast. Kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/2093018/eerik-kergandberg-oigusemoistmise-tooriistakastist>
13. Kriminaalmenetlus. Seletav sõnastik. Kättesaadav: <https://www.prokuratuur.ee/et/pressile/seletav-sonastik>.
14. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. 599 SE. Kättesaadav: <https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab9521d9-5558-45b8-c93a-b5122208c53b/>.
15. K. Kühl. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2002.
16. U. Lõhmus. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses. Kui loogiline on Eesti tõendamissüsteem - Juridica 2014/IX
17. R. Narits. Eesti õiguskord ja väärtusjurisprudents – Juridica 1998/I.
18. O. Nääs. Mõned menetlusõiguslikud tähelepanekud. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-22-10 – Juridica 2010/IV.

19. O. Nääs. Tõendamine ja kohtu siseveendumuse kujunemine – menetluspoole tähelepanekud. Kättesaadav: <https://media.voog.com/0000/0038/9691/files/35N%C3%A4%C3%A4s.pdf>.
20. P. Pikamäe. Kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus – kolmeliigiline tahtlus karistusseadustikus – Juridica 2001/VII.
21. P. Pikamäe. Süüteoosseis: subjektiivne osseis. Tallinn: Juura 2003.
22. P. Pikamäe. Tahtluse struktuur. Tahtlus kui osseisupäraste asjaolude teadmine. TÜ õigusteaduskond 2006.
23. J. Põllu eriarvamus Riigikohtu distsiplinaarkolleegiumi otsusele asjas nr 9-13/19-2. Kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/distsiplinaarasjad/Eriarvamus%20distsiplinaarkolleegiumi%2021.05.2019%20otsusele%20kodulehele.pdf>.
24. I. Rebane. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa I osa: õpetus kuriteost. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool 1975
25. H. Saarsoo, J. Vissak. Menetlusedokumentid kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura Õigusteabe AS 1998.
26. E. Samson. Eesti karistusseadustiku üldosa eelnõust – Juridica 1998/II.
27. J. Sarv. Süüdistusaktist *de lege ferenda* – Juridica 2012/VIII.
28. E. Sommer. Kuidas tõlgendada karistusseadustiku §-i 1573? - Juridica 2018/VIII.
29. J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
30. J. Sootak. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2010.
31. J. Sootak. Karistusõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Juura 2003.
32. A. Vettik, R. Kull. Tagasivaade Eesti õigussõnavara kujunemislõule (1920-1940). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts 2002.
33. K. Väling, L. Jõgi. Prokuratuurile kriminaalasjade tagastamise põhjuste analüüs. Riigiprokuratuur 2017. Kättesaadav: <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Prokuratuurile%20kriminaalasjade%20tagastamine%20.pdf>.
34. K. Väling. Üldmenetluse süüdistusaktide analüüs. Prokuratuuri aastaraamat 2018. Kättesaadav: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/K-V-kokkuvote.PDF>.

Kasutatud kohtupraktika

35. RKKKo 1-18-5815
36. RKKKo 1-18-4590
37. RKKKo 1-19-4240
38. RKKKo 1-18-4372
39. RKKKo 1-16-4665
40. RKKKo 1-17-9941
41. RKKKo 1-17-11509
42. RKKKo 1-17-1327
43. RKKKo 3-1-1-102-16
44. RKKKo 3-1-1-76-16
45. RKKKo 3-1-1-66-15
46. RKKKo 3-1-1-79-15
47. RKKKo 3-1-1-70-15
48. RKKKo 3-1-1-62-14
49. RKKKo 3-1-1-14-14
50. RKKKo 3-1-1-66-12
51. RKKKo 3-1-1-84-12
52. RKKKo 3-1-1-7-12
53. RKKKo 3-1-1-90-11
54. RKKKo 3-1-1-79-11
55. RKKKo 3-1-1-77-11
56. RKKKo 3-1-1-83-10
57. RKKKo 3-1-1-57-10
58. RKKKo 3-1-1-46-10
59. RKKKo 3-1-1-29-10
60. RKKKo 3-1-1-31-10
61. RKKKo 3-1-1-21-10
62. RKKKo 3-1-1-52-09
63. RKKKo 3-1-1-5-08
64. RKKKo 3-1-1-31-07
65. RKKKo 3-1-1-116-06
66. RKKKo 3-1-1-15-07

67. RKKKo 3-1-1-128-06
68. RKKKo 3-1-1-96-06
69. RKKKo 3-1-1-87-06
70. RKKKo 3-1-1-88-06
71. RKKKo 3-1-1-136-05
72. RKKKo 3-1-1-142-05
73. RKKKo 3-1-1-32-05
74. RKKKo 3-1-1-16-04
75. RKKKo 3-1-1-17-03
76. RKKKo 3-1-1-106-97
77. TMKo 14.12.2020, 1-20-2200
78. HMKo 09.09.2020, 1-20-4883
79. HMKo 15.07.2020, 1-20-2365
80. PMKo 05.03.2020, 1-19-8866
81. VMKo 08.11.2019, 1-19-4629
82. TMKo 06.09.2019, 1-19-1961
83. HMKo 08.04.2011, 1-11-3507
84. TMKo 02.10.2009, 1-09-7295
85. TrtRnKm 25.03.2019, 1-18-10322
86. TrtRnKm 22.06.2018, 1-15-10510
87. TrtRnKm 01.03.2017, 1-16-7253
88. EIKo 23969/94, Mattocia vs. Italia

Kasutatud õigusaktid

89. Karistusseadustik. RT I, 10.07.2020, 18

90. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288

91. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 06.05.2020, 14

92. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 23.02.2011, 45

93. Kriminaalmenetluse koodeks. - RT I 1995, 6, 69

94. Strafgesetzbuch (StGB); German Criminal Code. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html